

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

Ἀρ. 1. Πέτρος ὁ Β' τῆς Βρασιλείας.	Τιμ. λεπτά 10.
Ἀρ. 2. Περὶ ἀγάπης τῆς πατρίδος.	Τιμ. λεπτά 10.
Ἀρ. 3. Ἀδαμάντιος Κοραΐς.	Τιμ. λεπτά 10.
Ἀρ. 4. Λάζαρος Κουντουριώτης.	Τιμ. λεπτά 10.
Ἀρ. 5. Ἀλέξανδρος Σούτσος.	Τιμ. λεπτά 10.
Ἀρ. 6. Περὶ περιθάλψεως τῶν θυμάτων τοῦ πολέμου.	Τιμ. λεπτά 10.

ΕΣΤΙΑ

Ἑφημερίς οἰκογενειακὴ, ἐκδομένη κατὰ Κυριακὴν ἐν Ἀθήναις.

Συνδρ. ἐτησίαι : Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10—Ἐν τῇ ἀλλοῦ φρ. 20.

Τιμὴ ἐκάστου φύλλου λεπτά 20.

Τιμὴ τοῦ Α' τόμου φρ. 6 — δεμένου.

Τιμὴ τοῦ Β' τόμου φρ. 6 — δεμένου.

Τιμὴ τοῦ Γ' τόμου φρ. 6 — δεμένου . . . φρ. 8.

*

[Εἰς τοὺς ἐγγεγραμμένους συνδρομητὰς τῆς Ἑστίας δίδονται δωρεὰν τὸ Δελτίον τῆς Ἑστίας, περιέχον βιβλιογραφικὸν δελτίον, ἐβδομαδιαίον δελτίον τοῦ Χρηματιστηρίου Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων πόλεων, τὰς κληρώσεις τῶν ἐλληνικῶν καὶ ξένων δανείων, ὧν μετέχουσιν ἐν Ἑλλάδι, τὰς προθεσμίας τῆς πληρωμῆς τῶν τοκομεριδίων δανείων καὶ πλείστας ἄλλας χρήσιμους πληροφορίας.]

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000023940

Λεπτά 25

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

ὑ π δ

Ε. Δ. ΡΟΪΔΟΥ.

[Ἀπηγγέλθη ἐν τῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ «Παρνασσῷ».]

Τί χρονοὶ ὦραϊοι χρόνοι ! Τί ὦραϊα ἱστορίαι !
Εἶς' εὐθυμερὸς νὰ γράφῃς ὅτι σ' εἶδ' εἰς τὸ κεφάλι.
Α. ΒΛΑΧΟΣ.

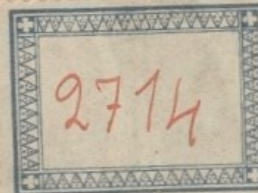

ΑΘΗΝΩΝ

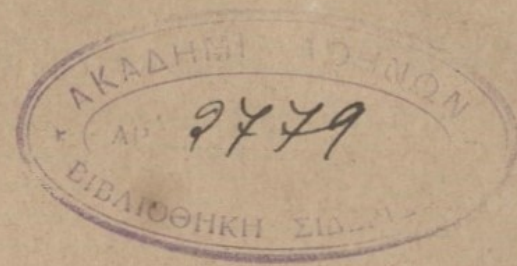
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

6, Ὁδὸς Σταδίου, 6.

1877

2277

ΠΕΡΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Τί χρεοὶ ὄραται χρόνοι ! Τί ὄραται ἔποχῃ !
Εἴς' ἑλευθερὸς νῦν τρέφης ὅτε σ' ἔλθ' εἰς τὸ κεφάλαι,
Α. ΒΑΛΑΝΟΣ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΠΕΡΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

(Ἀπηγγέλθη ἐν τῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ «Περνεσσῶ»,
ὑπὸ Ε. Δ. Ροΐδου).

Κύριοι,

Πρὸ βῆς περίπου μηνῶν δύο ἐπερρίφθησαν ἀπὸ τοῦ
ἐθήματος τούτου κατὰ τοῦ εἰσηγητοῦ τοῦ ἡμετέρου
δραματικοῦ ἀγῶνος κατηγορίαι, ἡ μὲν, πρὸ πολλοῦ ἤ-
δη εἰς τὰ ὧτά του ἀντηχοῦσα, ὅτι εἶναι καρυκευτῆς
εὐφυολογίας· ἡ δὲ ἄλλη, πολὺ ταύτης βαρυτέρα, ὅτι
παρὰ τὴν ἐν τῇ ἀντιθέσει αὐτῷ ἐντολὴν καὶ κα-
ταχρῶμενος τὴν ὑμετέραν ἐμπιστοσύνην, κατέστησε
τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ δοχεῖον πάσης πρωτοτυπίας, ἐπα-
ναστατήσας κατὰ τῶν ἀναλλοιώτων νόμων τῆς ἐπι-
στήμης καὶ τοῦ κύρους πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν κρι-
τικῶν, μικρῶν τε καὶ μεγάλων. Καὶ ἡ μὲν πρώτη τῶν
αἰτιάσεων τούτων ἀπέβλεπε μόνον τὸν εἰσηγητὴν, ἡ
δευτέρα ὁμῶς ἐπεβάρυνε καὶ τρεῖς ἄλλους ἀγωνοδί-
κας, οἵτινες συνυπογράψαντες τὴν ἔκθεσιν ἐκείνην ἐ-
κηρύττοντο συνένοχοι ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ὅ-
λως ἀναρμόστου εἰς τὸ ἦθος, τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ἐ-
πίσημον θέσιν, ἣν κατέχουσιν ἐν τε τῇ ἐπιστήμῃ καὶ
τῇ κοινωνίᾳ. Ἡ ἀνασκευὴ λοιπὸν τῆς κατηγορίας ἐ-
πεβάλλετο ἡμῖν ἀναποδράστως καὶ ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν
τούτων, καὶ ὑπὲρ τοῦ εἰσηγητοῦ καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἀκό-
μη τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ Συλλόγου, τοῦ τιμῆσαντος
διὰ τῆς ψήφου του τοὺς ἀγωνοδίκας. Ἀλλὰ τὸ κα-
τηγορητήριον μὲν ἐκοινοποιήθη ἡμῖν μεσοῦντος τοῦ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ.

Μαίτου διὰ τοῦ Παργασσοῦ, ὅτε δὲ προσήλθομεν ν' ἀπολογηθῶμεν, εὔρομεν κεκλεισμένας ἤδη ἔνεκα τῆς θερινῆς ὥρας τοῦ Συλλόγου τὰς θύρας. Ἀληθές εἶναι ὅτι τὴν ἀπολογίαν ἡμῶν ἡδυνάμεθα νὰ ὑποβάλωμεν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ. Ἀλλ' ἄρμοδιους αὐτοῦ δικαστὰς ἐθεώρησεν ὁ εἰσηγητὴς μόνους ὑμᾶς, τοὺς ἐπιφορτίσαντας τὴν ἐντολὴν καὶ ἀκούσαντας τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπὶ καταχρήσει ταύτης καταγγελίαν. Δίκαιον δὲ ἄλλως καὶ ἑλληνοπρεπὲς νομίζομεν, ἂν ὄντως ἡδικήθησαν ὑπὸ τοῦ κατηγόρου οἱ ἀγωνοδίκαι καὶ ἡ ἀλήθεια, ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ περιβόλῳ, ὅπου διεπράχθη τὸ ἀδίκημα, νὰ τελεσθῇ σήμερον καὶ ἡ ἀγνιστήριος τοῦτου θυσία.

Ὀλίγιστα θέλομεν εἶπει ἀπολογούμενοι κατὰ τῆς ἀποτομένης μόνον ἡμῶν μομφῆς ἐπὶ εὐφυολογία ἀκούμενοι νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι **ΑΚΑΔΗΜΙΑ** πέστη ἐσχάτως πανταχοῦ πλὴν τῆς Ἑλλάδος σπουδαίαν μεταβολήν. Οἱ φράγχοι ἱππῶται ἔκρυπτον κατὰ τοὺς ἀγῶνας τὴν σιδηρὰν αὐτῶν πανοπλίαν ὑπὸ χλαμύδα μεταξίνην, τῆς ὁποίας οἱ κροσσοὶ καὶ τὰ ποικίλα χρώματα ἔτερπον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν θεατῶν· τέλειος δὲ ἀγωνιστὴς ἐνομίζετο ὁ ἐπιδεικνύων ὑπὸ τὸν βαρὺν θώρακα τοσαύτην εὐκαμψίαν καὶ χάριν, ὥστε ἀντὶ σιδήρου ἐφαίνετο μέταξαν μόνον ἐνδεδυμένος. Τοιούτου τινὸς ἐνδύματος ἐπεκράτησεν ἀπὸ τινος χρόνου ὁ συρμὸς μεταξὺ τῶν συγγραφέων τῆς Δύσεως, οὐ μόνον εἰς τοὺς καλλιλογικοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τῆς φιλοσοφίας τοὺς ἀγῶνας. Ἡ ἐμβριθεία καὶ ἡ πολυμάθεια, ἀντὶ νὰ ἐπιδεικνύωνται μετ' αὐταρεσκείας, κρύπτονται ὡς τῶν ἱπποτῶν ἡ πανοπλία ὑπὸ εὐχρουν χιτῶνα ζωηρῶν εἰκόνων, καθιστῶντα τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀμύητους εὐνόη-

τα καὶ ἀρεστά. Τοὺς πρὶν Βαύλους, Βαουμγάρτας, Ρεϊμάρους καὶ Βολφίους, ὧν τὸ μὲν ὄνομα εἶναι μέγα, οἱ δὲ βαρεῖς τόμοι εἰς μόνους τοὺς διδάκτορας καὶ τοὺς σκώληκας τῶν βιβλιοθηκῶν προσιτοί, διεδέχθη ἄλλη τις ὅλως διάφορος γενεὰ, οἱ Ταῖνες, Βύχνεροι, Φαῦερ-βάχοι, Ἀρτμανοὶ καὶ Ρενᾶνες, μετὰ τοσαύτης ἐπιμελείας καθαριζόμενοι ἀπὸ πάσης δυσωδίας ἑλλυχνίου, ὥστε τὰ ἔργα αὐτῶν δύνανται νὰ εὐρωσι τόπον καὶ ὑπ' αὐτὸ τὸ προσκεφάλαιον τῆς ἀβροτέρας δεσποίνης.¹ Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ πρὶν ἐπιστημονικὸς ἀκανθόχοιρος Δαβίδ Στράους τοιαύτην ἠθέλησεν ἀποθνήσκων νὰ ἐνδυθῇ στολήν, καὶ τὸ κύκνειον ᾄσμά του εἰς τὰ ὦτα οὐχὶ τῶν σοφῶν ἀλλὰ τῶν πολλῶν νὰ μελωδῇσιν. Ἀλλ' ἂν τὸ τοιοῦτον σύστημα ἐφάνη ἐν Εὐρώπῃ χρήσιμον πρὸς πλῆθυνσιν τῶν ἀναγνώστων, ἐν τῇ φυλακῇ **ΑΘΗΝΑΙ** ἡμῖν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον εἰς τὸν ἐπιθυμοῦντα καὶ ἐνὸς μόνου νὰ τύχῃ ὁ δὲ πλείονας τοῦ ἐνὸς ἐπιθυμῶν πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ καταφύγῃ εἰς τῆς σχολῆς ταύτης τὴν ἄκραν ἀριστεράν, ἐνδύων τὰς ἐννοίας του τὸν παρδαλὸν χιτῶνα τοῦ Ἀῖνε, τοῦ Ρίχτερ, τοῦ About καὶ τῶν ἄλλων ὀπαδῶν τοῦ ἀριστοτελικοῦ «παρὰ προσδοκίαν γράφειν.» Περὶ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἐξηγήθημεν ἐν ἄκρᾳ εἰλικρινείᾳ ἐν τῷ προλόγῳ νεανικοῦ πονήματος ἢ μᾶλλον νεανικοῦ ἡμῶν ἀμαρτήματος ὡς ἀκολούθως: «Κατὰ τὸν Ἀγγλον Swift, οἱ κάτοικοι νήσου τινὸς εἶναι οὕτως ἀπαθεῖς καὶ ἀπρόσεκτοι, ὥστε ὁ ἀποτεινόμενος πρὸς αὐτοὺς ἀναγκάζεται νὰ πλήττῃ ἐκ διαλειμμάτων τὴν κεφαλὴν των διὰ ξηρᾶς κολοκύνθης, ἵνα μὴ

1. Ὁ γνωστὸς δημοσιογράφος Wolf, ἐπισκεπτόμενος τ' ἀνάκτορα τοῦ Βερολίνου εὔρε τὰ βιβλία τούτων ἐπὶ τῆς νυκτερινῆς τραπέζης τῆς συζύγου τοῦ πρίγκηπος διαδόχου.

»ἀποκοιμῶνται ἐνῷ ὁμιλεῖ. Τοιοῦτόν τι ἀνθυπνωτικὸν φάρμακον ἐσκέφθην νὰ μεταχειρισθῶ κατὰ τῆς ἀπαθείας τοῦ Ἑλληνοῦ ἀναγνώστου, καταφεύγων ἀνὰ πᾶσαν σελίδα, ἐν ἐλλείψει κολοκύνθης, εἰς αἰφνιδίας παρεκβάσεις, ἀπροσδοκήτους παρομοιώσεις καὶ ἰδιοτρόπους λέξεων καὶ ἰδεῶν συγκρούσεις ¹»

Ταῦτα ἐγράφωμεν πρὸ δεκαετίας. Ἐκτοτε περὶ πολλῶν μὲν ἄλλων καὶ σπουδαιότερων πραγμάτων ἐλάβομεν ἀφορμὴν ν' ἀλλάζωμεν γνώμην, οὐχὶ ὅμως καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης, ἣν ὑφίσταται ὁ γράφων ἐν Ἑλλάδι ν' ἀποτείνεται εἰς τὰς αἰσθήσεις μᾶλλον καὶ τὰ νεῦρα ἢ τὴν διάνοιαν τοῦ ἀναγνώστου, ἥτις ἀπορροφώμενη ὁλόκληρος ὑπὸ τῆς ἐπιδιώξεως ὑλικῶν συμπερόντων καὶ πολιτικοῦ μεγαλείου, πρὸς οὐδὲν ἄλλο στέργει ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰς δυνάμεις αὐτῆς νὰ ἐντείνῃ. Τοῦτο καὶ ἐπράξαμεν **ΑΚΑΔΗΜΙΑ** νὰ μεταβάλλωμεν δι' ἐπιπόνου μετουσίωσης πᾶσαν ἀφρημένην ἰδέαν εἰς εἰκόνα ψηλαφητὴν, ὡς ἐξωγράφει ὁ φιλόσοφος Συντίπας ἐπὶ τοῦ τοίχου ὅσα εἶχε νὰ διδάξῃ τὸν ῥάθυμον μαθητὴν του, ἵνα ἀπαλλάξῃ αὐτὸν τοῦ κόπου νὰ μελετᾷ. Ἀλλ' ἂν διὰ τῆς τοιαύτης μεθόδου ἡδυνήθημεν ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου ἡμῶν ν' ἀγρεύσωμεν ἀναγνώστας τινάς, τὴν ἄγραν ταύτην ἐπληρώσαμεν ἀκριβᾶ, ὀνομασθέντες εὐφυολόγοι, καὶ πᾶν ὅ,τι δῆποτε ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν ἐξεπορεύθη ἢ εὐφυολογία. Ὁ γράφων σήμερον ἐν Ἀθήναις εὐρίσκεται

1. Βλ. Πρόλεγ. Παπ. Ἰωάννας. Ἀλλὰ νομίζοντες τὴν εὐφυολογίαν ἀναγκαίαν δὲν ἐκρίναμεν ἐκ τούτου τὴν πανοπλίαν περιττήν, οὔτε γερονὸς παραθέσαντες ἐν ἀπλῇ μυθιστορηματι μὴ στηριζόμενον εἰς μαρτυρίας, οὔτε κἂν παρομοίωσιν, μὴ ἔχουσιν ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὰς ἐν χρήσει παρὰ δοκίμῳ ποιητῇ.

ἐνώπιον φοβεροῦ διλήμματος, ἢ νὰ κληροδοτήσῃ τὰ ἔργα του εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς παρθένα καὶ ἄθικτα ὡς τὰ φυλλάδια τοῦ «Ἀθηναίου», ἢ νὰ ὀνομασθῇ εὐφυολόγος ὑπὸ τῆς παρούσης. Ἡ δὲ πρόληψις αὕτη περὶ ἡμῶν τοσοῦτον ἐκραταιώθη, ὥστε ἂν περὶ ἄλλα ἀσχολούμενοι ἐλέγομεν ὅτι παντὸς ὀρθογωνίου τριγώνου τὸ τετράγωνον τῆς ὑποτείνουσας εἶναι ἴσον πρὸς τὸ ἄθροισμα τοῦ τῶν ἄλλων δύο πλευρῶν, πολὺ φοβούμεθα ὅτι ἤθελεν ὀνομασθῇ καὶ τοῦτο, χρεῖας τοῦ χούσης, εὐφυολογία.

Καὶ περὶ μὲν τὴν μαθηματικὴν οὐδέποτε ἰδιαιτέρως ἡσχολήθημεν· ἀλλ' ἐπιφορτισθέντες πρὸ τινων μνηνῶν νὰ γράψωμεν τὴν ἔκθεσιν τοῦ ὑμετέρου διαγωνισμοῦ ἠναγκάσθημεν ν' ἀσχοληθῶμεν περὶ τὴν ποιητικὴν. Λαλοῦντες ὅμως οὐ μόνον ἐν ἡμετέρῳ ὀνόματι, ἀλλὰ καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν ἡμῶν σπουδαιότερων συνδικαστῶν, δὲν ἡδυνάμεθα θεδαίως νὰ νομίσωμεν κατὰλληλον τὴν εὐκαιρίαν πρὸς ἐπίδειξιν πρωτοτυπίας. Ἡ ἔκθεσις ἐκείνη οὐδὲν ἄλλο ἦτο οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ ᾔῃ, εἰμὴ πεσυκνωμένον ἀπόσταγμα τῶν ὅσα ἐβρέθησαν πανταχοῦ περὶ τούτου ὑπὸ τῶν κριτικῶν θεωρήματα καταστάντα ἐπίσης κοινὰ καὶ εὐαπόδεικτα ὅσον τὸ ἀνωτέρω τοῦ Πυθαγόρα, ἐξ ὧν δυστυχῶς προκύπτει ὅτι ἡ παρούσα ἡμῶν μεταβατικὴ κατὰστασις δὲν εἶναι πρόσφορος εἰς ἀνάδειξιν ποιητῶν. Τοῦτο ἐκήρυξε πρὸ εἰκοσαετίας καὶ ὁ Φιλοποίμην τῆς παρ' ἡμῖν κριτικῆς αἰμένηστος Ἀσώπιος. Ὅπως δὲ τότε, οὕτω καὶ σήμερον ἡγέρθησαν κατὰ τοῦ ἀξιώματος τούτου πλείοται πεζαῖτε καὶ ἔμμετροι διαμαρτυρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας δὲν εἶχομεν ἡμεῖς ν' ἀντιτάζωμεν οὐδὲ γρῦ, ἀφοῦ ἐξεφράζοντο ὡς ἀτομικαὶ καὶ τῶν διαμαρτυρομένων πεποιθήσεις, καὶ ἕκαστας

εἶναι βεβαίως ἀπόλυτος κύριος νὰ ἔχη περὶ παντὸς πράγματος οἰανδήποτε βούλεται γνώμην.

Εἰς ὅμως τούτων, ὁ κ. Ἀγγελος Βλάχος, ἠκολούθησε μέθοδον ὅλως ἐναντίαν. Ἀντὶ ν' ἀναδεχθῇ ὡς οἱ ἄλλοι τῆς γνώμης του τὴν εὐθύνην, ἐνόμισε καλὸν ὅσα μὲν εἶχε αὐτὸς νὰ εἴπῃ νὰ παραστήσῃ ἐκπορευόμενα ἐκ τῶν χειλέων «*πάντων τῶν τε ἀρχαίων καὶ νεωτέρων κριτικῶν*», χωρὶς ἐξαίρεσιν οὐδὲ παραπομπὴν εἰς τινὰ τούτων κάμμίαν, ὅσους δὲ παρέλαβεν ὁ εἰσηγητὴς ἐξ ἀνάγκης παρ' ἐκείνων κοινούς τόπους νὰ θεωρήσῃ ὡς ἰδικὰς του πρωτοτυπίας. Οὕτω λοιπὸν ἀντὶ νὰ παριστάμεθα διαφωνοῦντες πρὸς τὰς ἰδέας τοῦ ἀξιοτίμου κ. Βλάχου, τόλμημα βεβαίως καὶ τοῦτο μέγα, ἐκνήρυχθημεν ἐπαναστάται κατὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, Φιχτίου, Ἐγέλου, Καριέρου καὶ πάντων τῶν κριτικῶν. Τὸ ἐκ τοιαύτης τῆς τῆς προσδοκίμης κέρδος εἶναι προφανές. Ἀν τὰ ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ ἀγῶνος ῥηθέντα ἦσαν ἀτομικὴ τοῦ εἰσηγητοῦ γνώμη, οὐδὲν εἶχον ἐξ αὐτῆς νὰ φοβηθῶσι πολλῶν παρ' ἡμῖν στιχοπλόκων καὶ κριτικῶν οἱ τίτλοι· ἐνῶ ἂν ἦτο ἐκεῖνος ἀπλῆ τῶν πορισμάτων τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης ἡχώ, ἐκινδύνευον νὰ φυλλορροήσωσι τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος οἱ δαφνώνες. Πρέπει δὲ καὶ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τὸ ποιοῦν τῶν περὶ καλλιλογίας συγγραμμάτων παρεῖχεν εἰς τὸ στρατήγημα τοῦτο πιθανότητα ἐπιτυχίας οὐχὶ μικράν. Τοῦ Φίχτε, τοῦ Ἐγέλου, τοῦ Καντίου καὶ τῶν ἄλλων Γερμανῶν ὅσον εἶναι παρ' ἡμῖν πασίγνωστα καὶ σεβαστὰ τὰ ὀνόματα, τόσον εἶναι ἄγνωστα καὶ ἀνερεύνητα τὰ βιβλία, ὁμοιάζοντα τοὺς ἀπέχοντας ἐκείνους καὶ ἀβάτους τόπους, περὶ ὧν δύνανται οἱ περιγηθέντες, πρὸ πάντων ὅμως οἱ μὴ περιγηθέντες αὐτοὺς, νὰ λέγωσιν ὅ,τι θέλουσιν, ἄνευ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

φόβου μὴ διαφυσθῶσιν ἐκ τοῦ προχείρου, ἂν μάλιστα κρίνωσι περιττὸν νὰ σημειώσωσι τὰ χωρία. Ἐκ τῆς ἐλλείψεως ταύτης παραπομπῶν ἠναγκάσθημεν νὰ πλανηθῶμεν ἐπὶ τρεῖς ὁλοκλήρους μῆνας εἰς τὰς ἀκανθώδεις ἐκείνας μεταφυσικὰς ἀκρωρείας, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ν' ἀνακαλύψωμεν καὶ ἡμεῖς ἐκεῖ τὰ δυνάμενα νὰ τροποποιήσωσι τὰς ἰδέας ἡμῶν περὶ τῆς ποιητικῆς γονιμότητος τῆς σήμερον Ἑλλάδος. Καὶ τοιαύτην μὲν ἀνακάλυψιν δὲν ἐκάμομεν δυστυχῶς κάμμίαν, ὅπως δῆποτε ὅμως ἐλπίζομεν, ὅτι ἡ εἰς τὰ ἀγέλαστα ἐκεῖνα βασιλεία τρίμηνος ἐξορία συνέτεινεν ἴσως νὰ κολάσῃ τὴν τόσον παρ' ἡμῖν ἀπαρέσκουσαν τῷ κ. Βλάχῳ εὐφυολογίαν.

Τὸ μεταξὺ τῆς παρουσίας καὶ τῆς ἐν τῷ *Παρασσω* ὁμιλίας τοῦ ἐπικριτοῦ ἡμῶν μεσολαβῆσαν μακρὸν διάστημα χρόνου ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ ἐνθυμίσωμεν τὸ θέμα τῆς συζητήσεως διὰ βραχυτάτων, ἀλλ' αὐτολεξεῖ πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων. Ἐν τῇ ἐκθέσει ἡμῶν τοῦ δραματικοῦ ἀγῶνος περιείχοντο αἱ ἀκόλουθοι δύο περιχοπαί: «*Ἀφίνοντες κατὰ μέρος πᾶσαν δογματικὴν προκατάληψιν καὶ εἰς μόνα τὰ ἐμπειρικὰ διδάγματα περιοριζόμενοι τῆς ἱστορίας, βλέπομεν ὅτι πανταχοῦ οἱ ποιηταὶ οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρξαν ἢ κάτοπτρα πιστῶς ἀντανακλῶντα τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν συγχρόνων*». Καὶ ἀφοῦ ἐπειράθημεν ν' ἀποδείξωμεν τοῦτο διὰ παραδειγμάτων, προσεθέτομεν: «*Ἀδύνατον φαίνεται ἡμῖν ποιητῆς νὰ γεννηθῇ καὶ νὰ ὑπάρξῃ ἐκτὸς μιᾶς οἴας δῆποτε ποιητικῆς ἀτμοσφαίρας*· τοιαύτην δὲ σήμερον δὲν ἔχομεν ἐν Ἑλλάδι, ἀφοῦ τὰ μὲν πάτρια ἤθῃ ἀπηρνήθημεν, τὰ δὲ διανοητικοῦ εἴους τῶν ἐθνῶν τῆς Δύσεως δὲν μετέχομεν εἰσέτι, οὐδὲ τὴν ἐμπνέουσιν τοὺς ἐσπερίους ποιητὰς νόσον τοῦ αἰῶ-

»νος νοσοῦμεν.» Κατὰ τῶν ἀνωτέρω θεωρημάτων ἐξηγέρθη ὁ ἐπικριτὴς ἡμῶν διὰ τῶν ἐξῆς, παραθετομένων καὶ τούτων αὐτολεξεί: «Οὐδέποτε ἤχησεν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων μέχρι τῶν νεωτάτων φιλοσόφων ἐπαναστατικώτερα κατὰ τῶν ἀναλλοιώτων τῆς αἰσθητικῆς ἐπιστήμης ἀρχὴ ἢ τὸ παράδοξον τοῦτο, ὅτι «μήτηρ τοῦ ποιητοῦ εἶναι ποιητικὴ τις ἀτμοσφαῖρα, ἐνῶ εἶναι ἐγγενὲς τῇ ψυχῇ τοῦ ποιητοῦ τὸ ποιητικὸν τάλαντον καὶ μάτην ἤθελε μοχθήσει ἀντλῶν ἐξωθεν ποιητικὰς ἐμπνεύσεις ὁ ἔχων περὶ τὴν διανοίαν καὶ χαμαιπετὴ τὴν φαντασίαν. Παρορμήσεως ἀνάγκην δὲν ἔχουσιν οἱ ἀληθεῖς ποιηταί, ἡ δὲ ἐπίδρασις τῆς ἐξωθεν κοινωνίας, τῆς χαμαιζήλου συνήθως καὶ χαμαιπετοῦς, ἀπέβη πρὸς βλάβην τῆς ἀληθοῦς ποιήσεως, καὶ ἐλαττώματα μᾶλλον ἢ ἀρετάς ἐπείδεισε τοὺς ποιητάς. Τοῦτο ἀνεκλήρητον πάντως νεώτεροι αἰσθητικοὶ φιλόσοφοι, ὡς Hegel, οὗ Fischen, ὁ Fichte, ὁ Levêque καὶ εἰ τις ἄλλος.»

Πάντα ταῦτα θέλομεν ἐξετάσει εὐθύς κατωτέρω. Πρὸ τούτου ὅμως ζητοῦμεν τὴν ἀδειαν ν' ἀναδράμωμεν ἐπὶ μίαν μόνην στιγμὴν εἰς τοὺς σιδηροφράκτους ἱππότας, ὧν ἐμνήσθημεν ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης διατριβῆς. Ὅσάκις δύο τούτων ἐμονομάχουν πρὸς ἀλλήλους, ἐχαράσσετο περίξ αὐτῶν κύκλος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔπρεπεν ὁ ἀγὼν νὰ λάβῃ πέρας. Καὶ ὁ μὲν ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ νικῶμενος ἔχανε μόνην τὴν πανοπλίαν, ὁ ὅπως δὴποτε ὅμως ἐξελθὼν αὐτοῦ ἔχανεν ἀνεπιστρεπτὴ καὶ τὴν τιμὴν. Τοιοῦτός τις κύκλος χαράσσεται ὑπὸ τῆς λογικῆς καὶ περὶ τοῦ διὰ τοῦ λόγου συζητοῦντας, ὀφείλοντας νὰ μὴ ἐξέρχωνται τοῦ προκειμένου. Ἄλλ' ὁ ἡμέτερος ἐπικριτὴς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐκπηδᾷ τοῦ λογικοῦ τούτου κύκλου, λέγων ὅτι ἡ

θεωρία ἡμῶν περὶ τῆς ἀνάγκης ποιητικῆς τινος ἀτμοσφαῖρας πρὸς μόρφωσιν ποιητοῦ εἶναι λανθασμένη, διότι ἀπαραίτητον αὐτοῦ προσὸν εἶναι ἡ ἐμπνευσις, δῶρον οὐσα τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ στερούμενος αὐτῆς καὶ χαμαιπετὴ ἔχων τὴν φαντασίαν μάτην ἤθελε κοπιᾷσει νὰ ἐμπνευσθῇ ἐκ τοῦ ἐξωθεν κόσμου. Ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην παρὰ τῷ ποιητῇ ἐμπνεύσεως καὶ φαντασίας οὔτε ἡμεῖς οὔτε ἄλλος τις, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἔτυχε ποτε ν' ἀμφισβητήσῃ. Τὸ ἀνωτέρω ἐπιχείρημα εἶναι ὡς εἰ ἐλέγομεν ἡμεῖς ὅτι πρὸς εὐδοκίμησιν τῆς λεμονέας ἀπαιτεῖται εὐκρατος ζώνη καὶ ἄρδευσις ἐν ὥρᾳ θέρους καθημερινῇ, ὁ δὲ κ. Βλάχος ἐνίστατο λέγων ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἶναι ψευδές, διότι πρὸς παραγωγὴν αὐτῆς εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖος λεμονόσπορος, καὶ μάτην ἤθελε κοπιᾷσει ὁ γεωργὸς ν' ἀποκτήσῃ τοιοῦτο δένδρον σκάπτων καὶ ποτίζων χῶμα μὴ περιέχον τὸν λεμονόσπορον. Μένων ἐντὸς τοῦ προκειμένου ἔπρεπε νὰ ἐξετάσῃ οὐχὶ τὴν ἀνάγκην ἐμπνεύσεως, ἥτις πρώτην φοράν παρίσταται χρήζουσα ἀποδείξεως, ἀλλ' ἂν ὁ ποιητικὸς οὗτος σπόρος ἔχει ἀπαραίτητον χρεῖαν πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ἰδιαιτέρων τινῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων, ὅπως θέλομεν ἡμεῖς, ἢ δύναται, ὡς θέλει ἐκεῖνος, ὅπου δὴποτε πεσὼν νὰ βλαστήσῃ. Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, ὡς τοῦ φυτοῦ ὁ σπόρος ἔλαβε παρὰ Θεοῦ τὴν ιδιότητα νὰ ἐκμυζᾷ καὶ ν' ἀφομοιοῖ ἐαυτῷ τοὺς χυμοὺς τοῦ ἐδάφους, ὅπου εἶναι φυτευόμενον, μεταποιῶν ἀνόργανον ὕλην εἰς ἄνθη καὶ καρποὺς, οὕτω καὶ ὁ ποιητὴς οἰκειοποιεῖται καὶ διὰ τῆς ἐνοῦσης

1. Μόνος ὁ Ἀμερικανὸς ποιητὴς Edgar Poë, παραδοξολογῶν μᾶλλον ἢ σπουδάζων, ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ ἐπιμέλεια καὶ ὁ κόπος δύνανται ν' ἀντικαταστήσωσι τὴν ἐμπνευσιν.

αὐτῷ δυνάμει μεταβάλλει τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδέας τῆς ἐποχῆς του εἰς ἰνδάγματα ποιητικά. Καὶ ὡς ὁ φυτικὸς σπόρος ἢ οὐδόλως βλαστάνει ἢ ἀποδίδει βλάστημα θνησιγενές, ἂν ἐλλείπη ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἢ γονιμότης, οὕτω καὶ τοῦ ποιητοῦ ἢ ἐμπνευσις ἢ μένει στεῖρα ἢ ἐξαμβλώματα μόνον γεννᾷ, ἂν περίξ αὐτῆς σιγῇ τὸ αἶσθημα καὶ δὲν ἐργάζεται ὁ νοῦς. Κατὰ τὸν ἐπικριτὴν ἡμῶν ἀπ' ἐναντίας ἢ ἐπίδρασις τῆς κοινωνίας εἶναι πρᾶγμα τι ἐπουσιῶδες, «μόνον τὴν ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν τῆς ποιήσεως ἐπηρεάζον καὶ ἐλαττώματα συνήθως παρέχον τῷ ποιητῇ, ὅστις ἀρνούμενος ἐξ ἄλλου ὑπερέτερου κόσμου τὰς ἐμπνεύσεις του δύναιται ν' ἀκμάσῃ καὶ ἐν κοινωνίᾳ περὶ τῆς ἐξωτερικῆς». Ἐν ἄλλοις λόγοις τὴν δύναμιν τοῦ σπόρου θέλει τοιαύτην ὁ κ. Βλάχος, ὥστε δι' αὐτῆς μόνης δύνανται νὰ φυτρώσῃ καὶ φοῖνικας ἐν Σιβηρίᾳ καὶ ποιητὰς ἐν τῇ σήμερον Ἑλλάδι. Τότε δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τὴν νύκτα νυκλαμβάνει καὶ ἐμύφρονας αὐτοῦ κηρύττει πάντας τοὺς κριτικοὺς ἀρχαίους τε καὶ νέους, μικροὺς τε καὶ μεγάλους.

Τὸ ἀνυπόστατον τῆς ἀνωτέρω γνώμης εὐκολον ἦτο ν' ἀποδειχθῇ ἐκ τοῦ προχείρου διὰ συντομωτάτης λογικῆς συζητήσεως, ἄνευ καταφυγῆς εἰς ἐπικλήσεις μαρτύρων καὶ χωρίων παραθέσεις. Ὅσον ἐπίπονος καὶ γριφώδης εἶναι ἡ καλλιλογία, ὅταν φιλοσοφῇ ἀφηρημένως περὶ καλοῦ, τόσον ἀφ' ἑτέρου καθίσταται εὐπρόσιτος καὶ βατὴ, ὡς ἂν καταλείπουσα τὰ μεταφυσικὰ ὕψη καταβαίνει εἰς ἐξέτασιν πραγματικῶν ζητημάτων, πρὸς τὰ ὅποια ἀρκεῖ κοινὸς νοῦς καὶ αἱ συνήθειαι εἰς τὸν τυχόντα ἐλευθερίου ἀγωγῆς γνώσεις. Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν ἄλλος ἐπικρατεῖ τρόπος τοῦ συζητεῖν. Ὁ σήμερον Ἕλληνας ἔχει τοσαύτην πρὸς τὰς γνώσεις καὶ τὴν κρίσιν

του δυσπιστίαν, ὥστε περὶ παντὸς πράγματος, ἔστω καὶ ὑποπίπτοντος εἰς τὴν κοινὴν πεῖραν, προτιμᾷ τῆς λογικῆς συζητήσεως τὴν θεολογικὴν, ζητῶν ὀνόματα καὶ αὐθεντίας ἀντὶ πραγμάτων. Καὶ αὐτοὶ οἱ παρ' ἡμῖν ἱατροὶ φιλονεικοῦσι περὶ τοῦ βάρους τῶν σφαιριδίων τοῦ αἵματος ἐπιρρίπτοντες κατ' ἀλλήλων ἀντὶ ζυγίσεων περικοπὰς τοῦ Κλαυδίου Βερνάρδου, ὡς οἱ μεσαιωνικοὶ καλόγηροι, ἐρίζοντες περὶ διπλῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγ. Πνεύματος, ἐδάφια τοῦ Ἀγίου Βερνάρδου. Εἰς τὸν συρμὸν τοῦτον ὑποτασσόμενοι καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν οὐχὶ ἂν ἡ ἀνωτέρω θεωρία εἶναι ὀρθὴ ἢ ἐσφαλμένη, ἀλλὰ μόνον ἂν ἔχει ἢ δὲν ἔχει ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ψῆφον τῶν κριτικῶν. Δίκαιον δὲ φαίνεται ἡμῖν ν' ἀρχίσωμεν τὴν ἀνάλυσιν, ἐξετάζοντες πρῶτους τοὺς ὑπὸ τοῦ ἐπικριτοῦ ἡμῶν ὀνομαστί ἀναφερομένους.

ΔΟΗΝΩΝ μαρτύρων τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, τῶν γιγάντων τῆς φιλοσοφίας, τῶν δύο πόλων τοῦ ἄξονος περὶ οὗ περιστρέφεται ἡ ἐπιστήμη κτλ., ἀγγέλλεται βροντοφώνως μετὰ στόμου καὶ πατάγου, ἀρμόζοντος μᾶλλον εἰς βυζαντινοὺς δεσπότας ἢ ἄνδρας, ὧν τὸ ὄνομα δὲν χρῆζει τοιαύτης ἀσιατικῆς παρατάξεως ἐπιθέτων.¹ Ἀλλὰ τί εἶχον οἱ γίγαντες οὗτοι νὰ εἴπωσι περὶ τοῦ προκειμένου; Τὸν μὲν Ἀριστοτέλη μόνον ἀναγγέλλει ὡς μάρτυρα ὁ κ. Βλάχος, ἔπειτα δὲ λησμονήσας, φαίνεται, τὴν ἀγγελίαν, περιορίζεται νὰ εἴπῃ ὅτι ὠνόμασέ που ἐν-

1 Ὁ Sainte Beuve ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ περὶ Λουδοβίκου Κουρβιέρου παρατηρεῖ, ὅτι ὁ μόνος ἀρμόζων εἰς ἀρχαῖον ἢ ἀρχαῖοντα ἄνδρα ἔπαινος εἶναι «un mot juste et léger dit en passant», ὅπως καὶ ὁ νικητὴς ἀθλητῆς ἐλάμβανε ἀπλοῦν κλάδον ἐλαίας.

θέους τοὺς ποιητάς. Ἐκ δὲ τοῦ Πλάτωνος παρατίθεται ἡμῖν ὅτι μάτην κοπιᾷζει ν' ἀναδειχθῇ ποιητῆς ὁ στερούμενος τῆς εὐνοίας τῶν Μουσῶν, πρᾶγμα ἀναμφισβήτητον, ἀλλὰ καὶ πασίγνωστον πρὸ πολλοῦ, καὶ ἔπειτα τὸ χωρίον τοῦ «Φαίδρου», ἐν ᾧ οἱ ποιηταὶ παρίστανται «ὥς οὐχ οὗτοί εἰσιν οἱ τὰ ποιήματα λέγοντες, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἔστιν ὁ λέγων καὶ διὰ τῶν ποιητῶν φθέγγεται πρὸς ἡμᾶς.» Ἀλλ' οὐδ' ἐκ τούτου μανθάνομεν τι νέον· καθότι ὀλίγοι, νομίζομεν, εἰσιν οἱ ἀγνοοῦντες ὅτι ἐν πᾶσι τοῖς ἀρχαίοις ποιήμασι καὶ πλείστοις τῶν νεωτέρων ἐπεκράτησεν ἡ ἐθιμοταξία νὰ παρίσταται ὁ Θεὸς ἢ ἡ Μοῦσα, λαλοῦντες ἀντὶ τοῦ ποιητοῦ. Ἐκ τούτου τὰ «Μῆνιν ἀεῖδε Θεά», «Musa mihi causas memora», «Musa non tu chē di caducchi alori», Sing heavenly Muse», καὶ τὰ ὅμοια τούτοις στερεότυπα. Τί ὅμως ἐκ τούτου σχετικὸν πρὸς τὸ θέμα θέλει νὰ ἐκφράσῃ ὁ ἐκείνου ποιητῆς, ἀδυνατοῦμεν νὰ μαντεύσωμεν, ἐκτός ἂν ἐξηγῶν κατὰ γράμμα τὸ χωρίον τοῦ Πλάτωνος πιστεύει τῷ ὄντι τὸν Θεὸν ὑπαγορεύοντα τοὺς στίχους εἰς τοὺς ποιητάς, ὥς τὰ ἀποφθέγματα εἰς τὴν ὄνιον τοῦ Βαλάμ. Ὅπως δὴποτε δυνάμεθα νὰ διαβεβαιώσωμεν αὐτὸν μετὰ πάσης θετικότητος ὅτι ὁ Πλάτων οὔτε τοιοῦτόν τι ἐπίστευεν οὔτε ὥς θεόπνευστα ὄντα ἐθεώρει τοὺς ποιητάς, ἀφοῦ ὁ ἴδιος, οὐχὶ παίζων ἐν τῷ «Φαίδρῳ», ἀλλὰ σπουδάζων ἐν τοῖς Νόμοις, ἀποφαίνεται περὶ αὐτῶν ὡς ἀκολούθως: «Τὸ τῶν ποιητῶν γένος οὐ πᾶν ἱκανόν ἐστι γιγνώσκειν τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ μῆ. Θῶμεν οὖν καὶ τοῦτον περὶ Μουσῶν νόμον· τὸν ποιητὴν παρὰ τὰ τῆς πόλεως νόμιμα καὶ δίκαια μηδὲν ποιεῖν ἄλλο. Τὰ δὲ ποιηθέντα μὴ ἐξεῖναι μηδενὶ τῶν ἰδιωτῶν πρότερον δεῖκνύναι,

πρὶν ἂν τοῖς νομοφύλαξι καὶ τῷ τῆς παιδείας ἐπιμελητῇ δειχθῇ καὶ ἀρέσῃ.¹ Κατὰ τὸν κ. Βλάχον πρέπει λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Πλάτων ἠθέλησε νὰ ὑποβάλῃ αὐτὸν τὸν Θεόν, τὸν φθεγγόμενον διὰ τῶν ποιητῶν, εἰς αὐστηρὰν λογοκρισίαν. Πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρεξηγήσεως σπεύδομεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι, καίτοι μὴ θεωροῦντες τοὺς ποιητάς ὡς πράγματι ἐνθέους, ἀφ' ἑτέρου νομίζομεν ὅτι ὑπὲρ τὸ μέτρον τοὺς ἐξητυτέλισεν ὁ Πλάτων, θέλων αὐτοὺς ἀπλοῦς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους, μόνον ἔργον ἔχοντας ν' ἀνυμνῶσι τὰ φαινόμενα δίκαια καὶ νόμιμα εἰς τὸν κατὰ καιροῦς ἐπιμελητὴν τῆς παιδείας, ἥτοι ἐπὶ Πλάτωνος ἐπιμελητοῦ, τὴν κοινότητα τῶν γυναικῶν, τοὺς παιδικούς ἔρωτας καὶ τὴν δουλείαν. Ἀλλ' ὅπως δὴποτε καὶ ἂν ἔχῃ ταῦτα, σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὸ προκείμενον ζήτημα τῆς ἐπιμελείας ἢ μὴ τῆς κοινωνίας ἐπὶ τοῦ ποιητοῦ δὲν βλέπομεν καμμίαν, οὐδὲ πιστεύομεν ὅτι ἠδύνατο νὰ εὑρεθῇ σχετικώτερόν τι παρ' ἀρχαίοις. Κατὰ τὸν Ἐγελον: «Ἡ ἐπιστήμη τοῦ καλοῦ ἀδύνατον ἦτο νὰ σχηματισθῇ κατὰ τοὺς εὐδαίμονας χρόνους, ὅτε τοῦτο ἤρκει αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ πρὸς πλήρωσιν πάσης πνευματικῆς ἀπαιτήσεως. Αἱ ἀφηρημένα θεωρίαι τοῦ Πλάτωνος, ἀρμόζουσαι εἰς τὴν νεάζουσαν περίοδον τῆς φιλοσοφίας εἶναι σήμερον ἀνεπαρκεῖς πρὸς ἡμᾶς, ἀπαιτοῦντας ἰδέαν τοῦ καλοῦ μᾶλλον συγκεκριμένην. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Ὁράτιος περιέχουσι μὲν χρησιμώτατα περὶ τὰ καθέκαστα πρακτικὰ, ἀλλ' οὔτε τὰ νεώτερα οὔτε τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν τὰ ἔργα γνωρίζοντες ἐστηρίχθησαν ἐπὶ βάσειος λίαν περιορισμένης, αἱ δὲ θεωρίαι αὐτῶν

1. Πλάτ. Νόμ. Ἐκδ. Ῥογκενίου, τόμ. στ', σελ. 242.

εἶναι οὕτω γενικῇ, ὥστε ἀπεβαίνουσιν ἀνεπίδεκτοι
 »ἐφαρμογῆς πρὸς λύσιν οἴου δήποτε ζητήματος.»
 Τοιαύτη περίπου εἶναι καὶ ἡ γνώμη τοῦ Κουζίνου,
 τοῦ Ἐρβάρτου, τοῦ Fouillée, τοῦ Levaque καὶ τῶν
 ἄλλων κριτικῶν, οἵτινες ἀποκαλύπτουσι μὲν τὴν κε-
 φαλήν μετὰ σεβασμοῦ πρὸ τῆς ἐνδόξου τῶν Ἑλλή-
 νων φιλοσοφικῆς δυνάμεως, συγχρόνως ὅμως ἐργάζονται
 εἰς προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἀληθὲς μὲν εἶναι
 ὅτι ἔκτοτε οὐδὲ βῆμα ἐπὶ τὰ πρόσω ἔκαμιν ἡ μετα-
 φυσικὴ, ἡ κατὰ τὸν Γαίτην κατάδικος νὰ περιστρέ-
 φεται αἰωνίως ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἐλαττωματικοῦ κύ-
 κλου, ὡς γαλῇ παίζουσα μὲ τὴν οὐρὰν τῆς, ἀλλ' ἡ
 καλλιλογία, καθ' ὅσον δὲν συνέχεται μετ' αὐτῆς, ἀλλ'
 ἀσχολεῖται εἰς πρακτικὰς ἐρεῖνας, προώδευσεν καὶ
 προοδεύει καθεκάστην. Τὸ δὲ ζήτημα τῆς σχέσεως
 τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸν κύκλον **ΔΙΚΑΙΟΤΗΤΑ**
 ἤρξατο ἀπασχολοῦν σπουδαίως τοὺς τεχνοκρίτας, ἐνῷ
 οἱ ἄρχαιοι, κατὰ τὸν τολὸν Schopenhauer, «οὐδεμίαν
 »εἶχον σαφῆ ἰδέαν περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ἰδιαιτικοῦ
 »πρὸς τὴν πραγματικότητα.¹» Οὐδόλως λοιπὸν μεμ-
 φόμεθα τὸν κ. Βλάχον, οὐδὲν εὐρόντα παρ' ἀρχαίοις
 σχετικὸν χωρίον, παρατηροῦμεν δὲ μόνον αὐτῷ, ὅτι
 τὸ νὰ ζητῇ παρὰ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέ-
 λους, τῶν γιγάντων τῆς φιλοσοφίας, μαρτυρίας περὶ
 χθὲς μόλις ἀνακινήθεντων ζητημάτων, εἶναι τὸ αὐτὸ
 ὡς εἰ ἐζήτει παρὰ τοῦ Ἀρχιμήδους, τοῦ γίγαντος τῆς
 μηχανικῆς, εἰδήσεις περὶ ἀεροστάτων.

Ὁ ἐπικριτὴς ἡμῶν, ἀρεσκόμενος πάντοτε εἰς τὰ
 πρόχειρα καὶ τετριμμένα, ἔστρωσεν καὶ ἄσχετα πρὸς
 τὸ ζήτημα, παραθέτει μετὰ τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ

1. Περί Ἐλευθ. Αἱρέσεως, τῆς γαλ. μεταφρ. σ. 129.

Πλάτωνος τὸ πασίγνωστον τοῦ Ὀρατίου: «Ὁ ποιητὴς
 »γεννᾶται.» Πρὸς ἐξέτασιν εὐτυχῶς τούτου οὔτε πα-
 ραπομπαὶ ἀπαιτοῦνται οὔτε λόγων πληθὺς, ἀλλ' ἀ-
 πλοῦς κόκκος κοινοτάτου νοός. Ἡ καθ' ἡμέραν πείρα
 διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος λαμβάνει γεν-
 νώμενος παρὰ Θεοῦ δόσιν τινὰ ἐπιτηδειότητος πρὸς οἰ-
 ἀνδήποτε εἴτε πνευματικὴν εἴτε σωματικὴν ἄσκησιν,
 δι' ἧς δύναται νὰ φθάσῃ οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ ὑπερβῇ ὡ-
 ρισμένον τι καὶ διάφορον δι' ἕκαστον ἄτομον τελειό-
 τητος σημεῖον. Μεταξὺ δέκα μαθητῶν κλειδοκυμβά-
 λου, μελετώντων ἴσας ὥρας διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου,
 ἕκαστος φθάνει εἰς ἄνισον τὸ ὕψος βαθμίδα, καθ' ἣν
 ἔλαβε παρὰ τῆς φύσεως λεπτότητα ἀκοῆς καὶ εὐκαμ-
 ψίαν δακτύλων. Οὕτω καὶ ἐν τῇ μαθηματικῇ, ἄλλοι
 μὲν ἀναβαίνουσιν εἰς τὰ ὕψη τοῦ ὁλοκληρικοῦ ὑπολο-
 γισμοῦ, ἄλλοι ἐπὶ τῆς φιλοπόνοι, οὐδὲ μέχρι τῶν
 πρώτων βαθμίδων ἐξίσωσιν δύνανται ν' ἀναρρίχθῃσι.
 Τοῦτο κάλλιστα ἐξήγησεν ὁ σύγχρονος τεχνοκρίτης
 Ἑρρίκος Taine, ὅστις ἐρωτώμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν
 αὐτοῦ πῶς δύνανται ν' ἀναδειχθῇσι καλλιτέχναι ἀ-
 γαθοὶ, ἀποκρίνεται στερεοτύπως: «Δύο ἔχω πρὸς
 »τοῦτο παραγγέλματα. Τὸ πρῶτον ἀποβλέπει τὰς μη-
 »τέρας ὑμῶν, τὰς ὁποίας συμβουλεύω νὰ γεννώσιν
 »ὑμᾶς μεγαλοφυεῖς, τὸ δεύτερον ἀποτείνεται εἰς ὑμᾶς
 »αὐτοὺς, εἰς οὓς συνιστῶ νὰ ἐργάζεσθε νυχθημερόν.»
 Τοῦ γενικοῦ τούτου κανόνος οὐδ' ἡ ποίησις, νομίζο-
 μεν, ἐξαιρεῖται, ἀποδίδουσα πάντοτε καρπὸν ἀνάλογον
 τῆς ἀγαθότητος τοῦ σπόρου καὶ ἧς ἔτυχεν καλλιερ-
 γείας. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἄρα μετὰ τῆς ποιήσεως
 καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν καὶ διαφορὰ τις δικαιολογοῦσα
 τὸ ῥητὸν τοῦ Ὀρατίου: «Ὁ ποιητὴς γεννᾶται;» Ὑ-
 πάρχει βεβαίως καὶ μεγίστη, ἡ ἐξ ἧς, ὅτι εἰς μὲν τὰς

ἄλλας τέχνας ὀλίγοι γεννῶνται ἀνίκανοι νὰ υπερβῶσι τὸν κατώτατον ἐκείνον ὅρον μετριότητος, τὸν ἀπαιτούμενον ἵνα καταστῶσι χρήσιμοι εἰς τοὺς ἀνθρώπους, εἰς δὲ τὴν ποιήσιν ὀλίγοι γεννῶνται ἱκανοὶ νὰ φθάσωσι τὸν ἐλάχιστον ὅρον τελειότητος, τὸν ἀναγκαῖον ἵνα γείνωσιν ἀπλῶς ὑποφερτοί. Πᾶσαι αἱ τέχναι ἕνα προτίθενται σκοπὸν, τὴν ἀποτύπωσιν τοῦ ἰδανικοῦ. Ἄλλ' ἐνῶ αἱ ἄλλαι ἔχουσιν ἀνάγκην πρὸς πραγματοποίησιν αὐτοῦ ὕλικῶν μέσων, μαρμάρου, πινάκων ἢ ἡχῶν, καὶ ἐκ τούτου συνδέονται πρὸς τὴν ὕλην ἀναποσπάστως, μόνος ὁ ποιητὴς, ὁ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν διανοίαν ἀποτεϊνόμενος διὰ συμβολικῶν σημείων, εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ παντὸς τοιοῦτου δεσμοῦ, καὶ οὕτω κατὰ τὸν Πλάτωνα πτερωτός. Ἀφ' ἐτέρου ὁμῶς μειονεκτεῖ κατὰ τοῦτο· ὅτι εἰς μὲν τὰς ὕλικωτέρας τέχνας, μὴ ὄντων ἀκριβῶς διαγεγραμμένων τῶν αἰνῶν ἀπαιτήσεων, ζοῦσι τὸν ἐργάτην ἀπὸ τοῦ τεχνίτου, ἡ μετριότης εἶναι ἐν αὐταῖς ὅπως δὴποτε ἀνεκτὴ. Οὕτω παντὸς μουσικοῦ εἶναι χρήσιμος ἡ τέχνη, ἀπὸ τοῦ τονίζοντος τὸ «Stabat Mater» μέχρι τοῦ πτεροῦντος τοὺς πόδας τῶν χορευτῶν εἰς στροβίλους καὶ ἀντιχόρους· οὕτω καὶ παντὸς γλύπτου ἢ ζωγράφου, εἴτε Ἀφροδίτας τῶν Μεδίκων καὶ Καθημέρας Παραγίας καταβιβάζει ἐξ οὐρανῶν, εἴτε ἀντιγράφει ἐπὶ λίθου ἢ πανίου τὴν ὄψιν τοῦ τυχόντος ὁμογενοῦς. Ἐνῶ ὁ ποιητὴς, ὁ μὴ εὐμοιρήσας μεγαλοφυΐας Ῥοσσίνου ἢ Πραξιτέλους, πρὸς οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ χρήσιμος, εἰμὴ μόνον νὰ βραβεύεται ὑπὸ τοῦ κ. Ἀφεντούλη. Ἄλλ' ἀφίνοντες τὴν καλλιτεχνίαν καὶ εἰς χυδαίον καταβαίνοντες, ἵνα καταστήσωμεν τὴν ἰδέαν ἡμῶν ψηλαφητὴν, παρατηροῦμεν ὅτι ἂν τὸ μὲν τυχὸν στιχοῦργημα ἡδύνετο νὰ προξενήσῃ ἡδονήν, παρὰ δὲ

φαγητοῦ ἀπητεῖτο πρὸς παραγωγὴν τοιαύτης ἡ ἰδανικὴ τελειότης τῶν πλακούντων τοῦ Βατέλου καὶ Σαβαρίνου, ἀνδρῶν εἰς τὸ εἶδός των ἐπίσης σπανίων ὅσον οἱ Ὀμηροὶ καὶ Σοφοκλεῖς, τότε ἀντὶ τοῦ ποιητοῦ ἔπρεπε νὰ εἰπώμεν «ὁ μάγειρος γεννᾶται.» Ἐν ἄλλοις λόγοις τὸ ῥητὸν τοῦ Ὁρατίου οὐδὲν ἄλλο σημαίνει εἰμὴ μόνον, «ἡ μετριότης εἶναι ἀνυπόφορος ἐν τῇ ποιήσει,» πρᾶγμα ἀναμφισβήτητον, ἀλλὰ καὶ ξένον εἰς τὸ ζήτημα ὅσον ῥάβδος πρὸς βροχήν.

Μέχρι τοῦδε ἤμεθα ἠναγκασμένοι νὰ ἐπώμεθα τῷ κ. Βλάχῳ εἰς παντοίας ἀσκόπους περιπλανήσεις· ἀλλ' ἤδη τὸ ἔργον ἡμῶν καθίσταται εὐχερέστερον· καθότι ἂν ἐκ τῶν ἀρχαίων παρέθηκε δύο μόνον ἄσχετα χωρία, ἐκ τῶν νεωτέρων δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ παραθέσῃ οὐδὲ ψιχίον, ἀλλὰ μόνον τὰ ὀνόματα τοῦ Ἐγγέλου, τοῦ Φίχτε, τοῦ Fischer, τοῦ Carrière καὶ τοῦ Leydner, τῶν ἐλαχίστης παραπομπῆς. Ἡ τοιαύτη μέθοδος ἐπέβαλε μὲν ἡμῖν μακρὰς ἀναγνώσεις, ἀλλὰ τοῦλάχιστον παρέχει τὴν ἐλευθερίαν νὰ περιορισθῶμεν ἐντὸς τοῦ προκειμένου, ἐξετάζοντες ἀντὶ ἀσχετῶν σχετικὰ χωρία, ἵνα πληροφορηθῶμεν ἐκ τούτων, ἂν τῷ ὄντι συμμερίζονται οἱ ἀνωτέρω κριτικοὶ τὰς ἰδέας τοῦ κ. Βλάχου, ὅτι ὁ ποιητὴς ἀνήκων εἰς ἄλλον ὑπέρτερον καὶ ἰδανικὸν κόσμον μένει ξένος εἰς τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν κοινωρικὸν σάalon, οὐδὲ ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τῆς συνήθως χαμαιζήλου καὶ χαμαιπετοῦς κοινωρίας. Ἀρχόμεθα ἀπὸ τοῦ Ἐγγέλου, ἐκφράζοντος τὴν περὶ τούτου γνώμην του ὡς ἀκολούθως: «Τὸ ν' ἀποσπάσῃ τις τὸν τεχνίτην ἀπὸ τοῦ περὶ αὐτὸν κόσμου, εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς εἰ ἀφῆρει ἄγαλμα θεοῦ ἀπὸ τοῦ ναοῦ, ἐνθα εἶναι τοποθετημένον. Τὸ ἰδανικὸν εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένον

«πρὸς τὴν κύκλω πραγματικότητα, τὴν πανταχόθεν
«εἰς αὐτὸ παρεισδύουσιν· οἱ δὲ συσφίγγοντες αὐτὸ δε-
«σμοὶ εἶναι τοσοῦτοι καὶ οὕτω πολὺπλοκοι, ὥστε ἀ-
«δυνατεῖ σχεδὸν ἡ διάνοια νὰ τοὺς περιλάβῃ. Πρῶτον
«πάντων πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τ' ἀφορῶντα
«τὴν ἐξωτερικὴν φύσιν, τὴν τοπογραφίαν δηλ. καὶ τὸ
«κλίμα· ἔπειτα τὴν κοινωνίαν, ἐν ᾗ ζῇ ὁ τεχνίτης,
«καὶ τὰς πρὸς αὐτὴν παντοίας σχέσεις του. Ἄν δοῦ-
«λος ᾖ ἢ δεσπότης· τίνες οἱ οἰκογενειακοὶ αὐτοῦ
«δεσμοὶ, τίς ὁ πολιτικὸς, ἀστικὸς καὶ στρατιωτικὸς
«ὀργανισμὸς, ἡ θρησκευτικὴ λατρεία καὶ ἐν γένει τὰ
«περὶ αὐτὸν ἦθι καὶ ἔθιμα· καθότι διὰ τούτων πάν-
«των εὐρίσκεται τὸ ἰδανικὸν εἰς ἄμεσον συνάφειαν
«πρὸς τὴν πραγματικότητα¹.» Ἐξετάζων ἔπειτα ὁ
«γερμανὸς φιλόσοφος τὴν ἀντίθετον γνώμην, ἥτοι τὴν
«τῶν φρονούντων ὡς ὁ κ. Βλάχος, ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν εἶ-
«ναι ἀπῆχνημα τοιοῦτου ἢ τοιοῦτης κοινωνίας, ἀλλὰ
«ἀλλὰ μερὶς τοῦ θεοῦ πνεύματος, δυναμένη νὰ πέσῃ
«ἀδιαφόρως ὅπου δῆποτε ὡς ἀερόλιθος, ἔστω καὶ εἰς
«πεζοτάτην κοινωνίαν, προσθέτει τὰ ἐξῆς : «Ἄν ἔδε-
««χόμεθα τὴν νεφελώδη ιδέαν, ἣν ἐξέφρασάν τινες ἐ-
««σχάτως περὶ τοῦ ἰδανικοῦ, ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ
««παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ τέχνη πρέπει νὰ διαρρήξῃ πᾶ-
««σαν σχέσιν πρὸς τὸν πεπερασμένον κόσμον, ἐπὶ τῇ
««προφάσει ὅτι ἡ κυκλοῦσα ἡμᾶς πραγματικότης εὐ-
««ρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν ἐσω-
««τερικὸν κόσμον. Ἄν τοῦτο ἡλήθευσεν, ἡ τέχνη ἔπρεπε
««νὰ θεωρηθῇ ὡς πνευματικὴ τις δύναμις ὑψοῦσα ἡμᾶς
««ὑπεράνω τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἐ-

¹ Ἐγγέλου Αἰσθητ. ἔκδ. Ladrang, τόμ. Α', σελ. 240 καὶ
ἐπόμε.

«ξαρτήσεως. Ὁ τεχνίτης ἔπρεπε τότε ν' ἀπομονωθῇ
«ἐν τῷ ἐσωτερικῷ κόσμῳ τῆς συνειδήσεως, καὶ στρέ-
«φω τὸ βλέμμα εἰς οὐρανὸν νὰ νομίζῃ ὅτι δικαιου-
«ται νὰ περιφρονῇ τὰ ἐπίγεια. Τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν
«ἔχει οὕτω. Ὁ ἄνθρωπος, περὶ ὃν στρέφεται τὸ ἰδανι-
«κόν, εἶναι ἐμψυχον ὄν, εὐρισκόμενος ἢ ἐδῶ ἢ ἐκεῖ,
«παρῶν ἐν ὠρισμένῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἡ δὲ ζωὴ συν-
«επάγει πάλιν πρὸς τὴν κύκλω πραγματικότητα καὶ
«ἐπομένως ἄμεσον σχέσιν πρὸς αὐτὴν καὶ ἐνέργειαν
«ἐν αὐτῇ ἀναπτυσσομένην.» Τὴν δὲ ἐπίδρασιν ταύτην
«τῆς περισφιγγούσης τὸν τεχνίτην πραγματικότητος,
«ἥτοι τῶν τοπικῶν καὶ κοινωνικῶν περιστάσεων, ἣν ὁ
«κ. Βλάχος θεωρεῖ ὡς πρᾶγμα ἐπουσιῶδες, ἄσχετον
«πρὸς τὴν ἐμπνευσιν, μόνον τὸ ἐξωτερικὸν ἔνδυμα
«τῆς ποιήσεως ἐπηρεάζον καὶ ἐλαττώματα συνήθως
«παρέχον εἰς τοὺς ποιητὰς, ἐνομάζει ὁ Ἐγγέλος «κι-
«νητικὴ δύναμις καὶ πρῶτην τῆς ζωογονήσεως αἰ-
««τίαν», προσθέτων πρὸς ἐπιβρώσιν τούτου : «Ἀδύνα-
««τον εἶναι εἰς τὸν τεχνίτην νὰ μὴ ὑποκύβῃ εἰς τὴν
««ἐπιβρόχην ταύτην, ἥτις δεσπόζει πάσης αὐτοῦ ἐμπνιύ-
««σεως. Ἀδύνατον εἶναι αὐτῷ ν' ἀπομονωθῇ τοῦ κό-
««σμου ἐν ᾧ ζῇ καὶ νὰ δημιουργήσῃ κύκλω του ἐρη-
««μίαν.» Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ «Εἰσαγωγῇ», ἐν δὲ τῷ
«τετάρτῳ τόμῳ τῆς Αἰσθητικῆς, ἐφαρμόζων τὰς ἀρ-
«χὰς ταύτας πρὸς ἐκτίμησιν τῶν ποιητῶν, ὅσοι ἐπραγ-
«ματεύθησαν ἀρχαίως ὑποθέσεις, τὸν Μίλτων, τὸν
«Βόδμερον καὶ τὸν Κλοψτῶκ, ἀποφαίνεται ὡς ἐξῆς :
«Ἐν πᾶσι τοῖς ποιήμασι τούτοις παρατηροῦμεν ἀσυμ-
««βίβαστόν τινα ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς διανοίας τοῦ
««ποιητοῦ, τῶν ἱστορουμένων γεγονότων καὶ τῶν ἡρώων
««τῆς ἐποποιίας. Οὕτω παρὰ Μίλτωνι ἀνευρίσκομεν τὰ
««αἰσθητά καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι συγχρό-

»νου σχεδὸν ἀνδρὸς καὶ τὰς τότε ἐν Ἀγγλίᾳ κυκλο-
 »φορούσας ἠθικὰς ἰδέας· παρὰ δὲ τῷ Κλοψτῶκ ἀφ'
 »ἐνὸς μὲν βλέπομεν δρῶντας πατριάρχας καὶ ἀγγέ-
 »λους, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρατίθεται ἡμῖν ἀπόγευμα
 »τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν
 »δέκατον ὄγδοον αἰῶνα καὶ ἰδέαι ἐκ τῆς μεταφυσικῆς
 »τοῦ Βολφίου, ἡ δὲ ἀντίφασις αὕτη ἀναφαίνεται ἐν ἐ-
 »καστῷ στίχῳ.»¹ Ἐνεκὰ τῆς τοιαύτης ἀντιφάσεως θεω-
 ρεῖ ὁ τεχνοκρίτης τὰ ἀνωτέρω ποιήματα ὡς ἀποθανόντα
 καὶ ταφέντα ἢ μᾶλλον οὐδέποτε ζήσαντα, διότι κατ' αὐ-
 τὸν μόνον ζῶντα καὶ ἀείποτε ἀκμάζοντα εἶναι τὰ περὶ-
 στῶντα, ὡς τὰ τοῦ Ὁμήρου, τὴν ἀμιγῆ καὶ ἔμφυχον
 εἰκόνα τῶν λαῶν παρ' οἷς ἐποιήθησαν. Καὶ ταῦτα μὲν
 λέγει ὁ Ἑγελος μετὰ σαφηνείας καὶ θετικότητος οὐχὶ
 πάντοτε αὐτῷ συνήθους, ὁ δὲ κ. Βλάχος εἶναι βε-
 βαιῶς κύριος νὰ νομίζῃ τοὺς ποιητὰς ἡγεμόνας τοῦ
 »τέρου κόσμου, ἀλλὰ τότε ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὸν κόπον
 νὰ μάθῃ τίνες εἶναι καὶ νὰ παραθέσῃ ὡς ὁμόφρονας
 αὐτῷ τοὺς ἀνωτέρω χλευασθέντας ὑπὸ τοῦ Ἑγέλου
 θιασώτας τοῦ νεφελώδους ἰδανικοῦ, καὶ οὐχὶ τὸν δο-
 ξάζοντα ἀκριβῶς τὰ ἐναντία ὑπέρτατον χρησιμοδότην
 τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας. Ἄν δὲ οὔτε ἐκείνων τὰ ἐνό-
 ματα νὰ μάθῃ οὔτε τοῦ Ἑγέλου τὰ ἔργα εἶχε καιρὸν
 ν' ἀναγνώσῃ, πάλιν παράδοξον φαίνεται ἡμῖν πῶς δὲν
 ἔτυχε τοῦλάχιστον ἐξ ἀκοῆς νὰ γνωρίζῃ ὅτι ὁ μέγας
 πανθειστῆς, οὐχὶ ὑπὲρ τῶν ποιητῶν, ἀλλ' οὐδ' ὑπὲρ
 αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ παρεδέχετο ἄλλον τινὰ ὑπέρτερον κό-
 σμον· ἀλλ' ἕνα μόνον ἐπίστευε, τὸν χοῖκὸν τοῦτον ἐφ' οὗ
 πατοῦμεν, καὶ «ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅπου τὰ πάντα
 »εὐρίσκονται εἰς σύγχυσιν, ἀντίθεσιν καὶ ἀταξίαν, καὶ
 »αὐτὸ τὸ θεῖον πνεῦμα ὕφιστάμενον πάσας τῆς τοιαύ-
 1. Αἰσθητ. τόμ. δ', σελ. 325.

»της καταστάσεως τὰς ἐπιδράσεις καὶ ταλαιπωρίας.¹»
 Τὸν Φίχτε καὶ τὸν Levêque θέλομεν ἀνεύρει κα-
 τωτέρω. Περὶ δὲ τοῦ Fischer ἐπέχομεν ἐπὶ τοῦ πα-
 ρόντος, διότι ὀνόματος οὕτω γραφομένου κριτικὸν δὲν
 γνωρίζομεν ἄλλον πλὴν τοῦ Kuno Fischer, συγγρα-
 φέως τῆς ὀλίγον γνωστῆς «Διοτίμης»· ὥστε ὑποθέ-
 τομεν ὅτι ἡ τυπογραφικὸν λάθος συνέβη ἢ ἀπατηθεὶς
 ἐκ τῆς συγγενείας τοῦ ἥχου συνέχυσεν αὐτὸν ὁ ἡμέ-
 τερος ἐπικριτὴς πρὸς τὸν πασίγνωστον Θεόδωρον Vi-
 scher. Ἀλλ' ἀμφότεροι οὗτοι εἶναι ὁπαδοὶ τοῦ Ἑγέ-
 λου, ὁ μὲν ὀρθόδοξος ὁ δὲ αἵρετικὸς, καὶ ὀλίγον διαφέ-
 ρουσιν ἐκείνου κατὰ τὴν οὐσίαν. Ὅπως δὴποτε, μέ-
 χρις οὗ φωτισθῶμεν περὶ τούτου, καλὸν νομίζομεν ν'
 ἀνακρίνομεν καὶ ἄλλους τινὰς τῶν μαρτύρων τοῦ κ.
 Βλάχου ἐκ τῶν περιληφθέντων ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ὁ-
 πατικὴν ἀρίστην κατὰ γράμματα, «πάντες οἱ κριτικοὶ μι-
 »κροί τε καὶ μεγάλοι.» Ἀντιμέτωπος τοῦ Ἑγέλου
 ἵσταται ἐν Γερμανίᾳ ὁ πικρὸς καὶ ἀγέλαστος, ἀλλὰ
 μοναδικὸς κατὰ τὴν ἐμβρίθειαν Ἀρθούρος Schopen-
 hauer. Οὗτος οὐδὲν εἰδικὸν συνέγραψε περὶ καλλιλο-
 γίας, τὸ κατωτέρω ὁμῶς χωρίον ἐκ τῆς «Ἠθικῆς»
 αὐτοῦ φαίνεται ἡμῖν ἐπιχεῖν πολὺ φῶς ἐπὶ τοῦ ζητή-
 ματος τῆς ἐξαρτήσεως ἢ ἀνεξαρτησίας τοῦ ποιητοῦ,
 ἔχει δὲ ἐν περιλήψει ὡς ἀκολούθως: «Οὔτε μεταφορὰ
 »οὔτε ὑπερβολὴ εἶναι ἂν εἰπώμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὁ-
 »μοιάζει σφαῖραν σφαιριστηρίου, μὴ δυνάμενος νὰ κι-
 »νηθῇ κατ' οὐδεμίαν διεύθυνσιν ἄνευ ἐξωτερικῆς ὠθῆ-
 »σεως, ἥτοι ἀποχρώσεως αἰτίας. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς πᾶν
 »ἄλλο ὑποπίπτον εἰς τὴν πείραν ἀντικείμενον, εἶναι
 »ἀπλοῦν φαινόμενον ἐν ὀρισμένῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ,
 »ὑποκείμενος εἰς τὸν διέποντα πάντα τὰ φαινόμενα
 1. Αἰσθητ. τόμ. Α', σελ. 160.

»νόμον τῆς αἰτιότητος, ὡς πειθόμεθα ἐκ τῆς καθ' ἑκά-
 »στην πείρας καὶ τῆς ἀναλογίας πρὸς τὴν ἐπίλοιπον
 »φύσιν. Περὶ τῶν ἠθικῶν ὁμῶς φαινομένων ὑποπίπτο-
 »μεν πολλάκις εἰς ἀπάτην, ἥτις πηγάζει ἐκ τούτου·
 »ὅτι καθ' ὅσον τὰ ὄντα ὑφίστανται εἰς ἀνωτέραν τῆς φυ-
 »σικῆς κλίμακος βαθμίδα καὶ καθίστανται μᾶλλον πο-
 »λύπλοκα, κατὰ τοσοῦτον συνανυψοῦται καὶ τὸ ποῖον
 »τῶν κινούντων αὐτὰ ἐλαττηρίων, τὰ ὅποια ἀπὸ μηχαν-
 »νικῶν, χημικῶν καὶ ἠλεκτρικῶν καταντῶσιν ἠθικά,
 »ἀνέφικτα δηλ. εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ προσιτὰ εἰς μό-
 »νην τὴν διάνοιαν, ἥτις προϋποθέτει αὐτὰ μετ' ἀδια-
 »σείστου πεποιθήσεως καὶ πάντοτε τὰ ἀνευρίσκει, ἀρ-
 »κεῖ μόνον νὰ καταβάλλῃ τὸν ἀπαιτούμενον πρὸς τεῦτο
 »κόπον.»¹ Μετὰ τινὰ δὲ ἄλλα ὁμοίως φύσεως φιλοσο-
 φήματα καταλήγει εἰς τὸ ἐξῆς συμπέρασμα· «Τὰ ἀνα-
 »μα συμεταβάλλεται μετὰ τῶν περιανκλῶν
 »των ἡμᾶς ἀντικειμένων.» Πιθανὸν ὁμῶς ὁ ἐπικρι-
 τῆς ἡμῶν ν' ἀντιτάξῃ ὅτι ὁ πολὺς φιλόσοφος ὁμιλεῖ
 περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐν γένει,
 καὶ οὐχὶ τῶν ποιητῶν, οὗς ὁ κ. Βλάχος θεωρεῖ θεο-
 πνεύστους ἐξαιρέσεις. Θέλοντες νὰ φωτισθῶμεν περὶ
 τούτου ἀνεδιφῆσαμεν τὸν εἰδικώτερον Ἰωάννην Παῦ-
 λον· «Ῥίχτερ, ὅστις τὸ αὐτὸ θεώρημα ἐκφράζει ὡς ἐξῆς·
 «Οἱ ποιηταὶ ὁμοιάζουσι τοὺς πολύποδας, τοὺς λαμ-
 »βάνοντας τὸ χρῶμα τοῦ φαγητοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου
 »τρέφονται»,² κατωτέρω δὲ τοὺς παρομοιάζει πρὸς
 αἰολεῖους λύρας, μεταβαλλούσας εἰς μελωδίαν πᾶσαν
 περὶ αὐτοὺς πνοὴν ἀνέμου, ἔτι δὲ σαφέστερον ἀπο-
 φαίνεται ἐν τοῖς ἐξῆς· «Μέχρι σήμερον οὐδὲν ὑπάρχει
 »παράδειγμα ποιητοῦ διαζευχθέντος τὸν χρόνον καὶ

1. Προμν. Πον. σελ. 94.

2. Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ποιητικὴν, τόμ. Α', Παράγρ. θ'.

»τὸν τόπον, ἥτοι τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐποχὴν του,
 »ἐν αἷς κατ' ἀνάγκην περιέχεται. Ἐν Ἑλλάδι ποιη-
 »τικωτάτη πραγματικότης περιέτρεπε τὸν ποιητὴν δι'
 »ἀτμοσφαίρας φωτὸς ἄνευ τῆς ἐλαχίστης σκιᾶς. Ἡ
 »ἀρχαία πολιτεία, ἡ καταδικάζουσα μόνον τὸν δοῦλον
 »εἰς ἐργασίαν, ἐπέτρεπε τῷ πολίτῃ ν' ἀναπτύσῃ ἀπε-
 »ρισπᾶστος διὰ τῆς παλαίστρας καὶ τῆς οἰκειότητος
 »πρὸς τὰς Μούσας τὸ κάλλος τοῦ σώματος καὶ τῆς
 »ψυχῆς. Ὁ Πίνδαρος κατ' οὐδὲν ἦτο ἀνώτερος τῶν
 »ὑπ' αὐτοῦ ὕμνουμένων ἀγωνιστῶν,¹ ὁ δὲ ἔρωσ τοῦ
 »καλοῦ ἦτο ὡς καὶ ὁ τῆς πατρίδος ἔμφυτος εἰς πά-
 »σας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας. Ὁ ποιητὴς συνεταυ-
 »τίζετο τῷ πολίτῃ καὶ ὁ πολίτης τῷ ποιητῇ. Ἐν πά-
 »σῃ τῶν Ἀθηνῶν ἀγυῖα αἱ λυρिकाὶ τῆς τέχνης χορ-
 »δαὶ ἀνέστησαν αὐτῶν, ὡς φόρμιξ ἡ χοῦσα ἐκ πνοῆς
 »ἀνέμου. Ἡ μετὰ τὸ τῶν τότε καὶ τῶν ἔπειτα ποιη-
 »τῶν διαφορὰ δὲν δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς μόνην τὴν
 »ὑπεροχὴν τινῶν ἀτόμων, ἀφοῦ ἡ φύσις τὰ σπέρματα
 »τῆς μεγαλοφυΐας δικνέμει πανταχοῦ καὶ πάντοτε
 »μετὰ τινος ἰσότητος, ἀλλ' εἰς ὁλόκληρον τὸ ἐλληνι-
 »κὸν ἔθνος, τὸ ἀποτελοῦν ἐξαιρέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ
 »εὐτυχῆσαν νὰ ζήσῃ ἐν μέσῳ ὄντως μαγικῆς ἀτμοσφαι-
 »ρας.»² Ἐκ τούτων βλέπει ὁ ἡμέτερος ἐπικριτὴς, ὅτι
 ἡ θεωρία ποιητικῆς τινος ἀτμοσφαίρας οὔτε ἰδικὸν μου
 εὔρημα εἶναι, οὔτε ὅσον λέγει κατὰ τῶν ἀναλλοιώτων
 θεσμῶν τῆς ἐπιστήμης ἐπαναστατικὴ. Πρὸς τὰ ἀνωτέ-
 ρω φαίνεται συμφωνῶν πληρέστατα καὶ ὁ Σλέγκελς,

1. Ἐνταῦθα ὁ Ῥίχτερ εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν
 Ἑγελον, ὅστις τὸν Πίνδαρον θέλει ὑποκειμενικὸν καὶ ἀνώ-
 τερον τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὑμνηθέντων. Βλ. Αἰσθητ. τόμ. 6', σελ.
 419.

2. Εἰσαγ. εἰς τὴν Ποιητ. τόμ. α', σελ. 191—192.

καθ' ὃν ποιητικὰ μὲν σπέρματα ὑπάρχουσι πανταχοῦ, οὐχὶ ὁμῶς ἐκ τούτου καὶ ποιηταί. Γνωστὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ γνώμη αὐτοῦ περὶ Εὐριπίδου, ὃν θεωρεῖ οὐχὶ μέγαν καθ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ ἀπλοῦν μέτοχον τοῦ μεγαλείου τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἠτύχησε νὰ γεννηθῇ.¹ Τὸν δὲ Σαιξπηρον κατ' οὐδένα τρόπον στέργει νὰ θεωρήσῃ ὡς μεγαλοφυῆ ἐξαιρέσειν ἐν μέσῳ βαρβάρου αἰῶνος, ὅσα δὲ περὶ τῆς ὑποχρεώσεως αὐτοῦ νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὰς ὁρέξεις τοῦ πλήθους, καὶ τῆς ἀμαθείας τῶν συγχρόνων ἀκροατῶν του διηγέθη ἡμῖν ὁ κ. Βλάχος, ὀνομάζει καὶ ἀποδεικνύει ὁ γερμανὸς τεχνοκρίτης παραμύθια ξενοδόχων, ἅτινα πανταχόθεν ἀσπλάγχχνως ἐκδιωχθέντα ὑπὸ τῆς νεωτέρας κριτικῆς, εὖρον τελευταῖον ἄσυλον τὴν αἴθουσαν τοῦ ἡμετέρου συλλόγου.²

Ἄλλ' ἵνα μὴ περιοριζώμεθα εἰς μόνους Γερμανοὺς, ἃς ἴδωμεν τί φρονοῦσιν καὶ τοὶ ἀπασχολοῦντες ἡμᾶς ζητήματος καὶ οἱ Ἄγγλοι. Πρόχειρος ἡμῖν προσπίπτει ὁ Herbert Spencer, ἀποφαινόμενος περὶ τούτου ὡς ἀκολούθως: «Τὸν μεγάλον ἄνδρα πρέπει νὰ κατατάξωμεν ἄνευ δισταγμοῦ μεταξὺ πάντων τῶν ἄλλων φαινομένων τῆς κοινωνίας ἣτις ἐγέννησεν αὐτόν. Ἐν τῷ αὐτῷ βαθμῷ καθ' ὃν καὶ ὅλη ἡ γενεὰ ἦς ἀποτελεῖ μικρὸν μέρος, ἐν τῷ αὐτῷ βαθμῷ, καθ' ὃν ἡ πολιτεία, ἡ γλῶσσα, ἡ ἐπιστήμη, τὰ ἦθη καὶ αἱ τέχναι, εἶναι καὶ ὁ μέγας ἄνθρωπος ἀποτέλεσμα τῶν δυνάμεων, αἵτινες παρήγαγον ταῦτα. Ἀδύνατον ἦτο νὰ γεννηθῇ ὁ Μίλτων μεταξὺ τῶν Ἀδαμάνων ἢ παρ' αὐτοῖς νὰ γράψῃ τὰ δράματά του ὁ Σαιξπηρος. Τὸ νὰ εἴπῃ τις τὸ ἐναντίον εἶναι ὡς εἰ ἰσχυρίζετο ὅτι δύο μαῦροι

ἐριότριχες δύνανται νὰ γεννήσωσι τέκνον Καυκασίας φυλῆς.¹

Ἐτι δὲ σαφέστερον ἀποφαίνεται περὶ τούτου ὁ O'Connell, ἐν τῇ πολυκρότῳ αὐτοῦ «*Νέα Ἑρμηνεία τοῦ Σαιξπηρου*»² λέγων: «Ὁ μεγαλοφυῆς ἄνθρωπος, πρὸ πάντων ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ, εἶναι προῖον γενομένης ἤδη προσόδου καὶ οὐχὶ ὄργανον γεννησομένης. Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ μᾶλλον νεωτερίζοντος ποιητοῦ καὶ φιλοσόφου ἡ μεγαλοφυΐα συνίσταται εἰς τὸ νὰ νοικαιοποιῇται τὰ ἐκ τῆς περιφορᾶς τοῦ πέριξ αὐτοῦ γενικοῦ πνεύματος προκύπτοντα σπέρματα καὶ νὰ μεταβάλλῃ ταῦτα ὁ μὲν εἰς ἄνθη, ὁ δὲ εἰς καρπὸν. Ὡς ἐκ τῆς κατὰ τὸν τρωϊκὸν πόλεμον ζυμώσεως πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐγεννήθη τὸ ἐλληνικὸν ἔπος καὶ ἐπειτα τὸ δράμα τοῦ Αἰσχύλου, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ μέσου αἰῶνος, τοῦ χάους τούτου πολέμων, συγκρούσεως φυλῶν καὶ ἱπποτικῶν παραδόσεων προέκυψεν ὁ Σαιξπηρος.» Παραλείποντες τὰ τοῦ ἀγαθοῦ Βητίου,³ ἀποδεικνύοντες τὰ σκωτικὰ ἄσματα γεννήματα τοῦ κλίματος καὶ τῶν ἠθῶν τῆς χώρας ἐκείνης, καὶ τὰ ὑπὲρ τὸ μέτρον ἴσως δαρδινίζοντα θεωρήματα τοῦ Bagehoot, νομίζομεν ὅτι μεῖζον τούτων κύρος ἔχει ἡ γνώμη τοῦ Βύρωνος γράφοντος τῷ Moore: «Τί ἤθελον εἶμαι καὶ τί ἤθελον ποιήσαι, ἂν εἶχον γεννηθῇ φιλήσυχος ἔμπορος τοῦ Ἀστεος ἢ περιοριζόμενός νὰ μείνω ἀπλοῦς μέλος τῆς ἄνω Βουλῆς; Ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ ταξιθεύσῃ, ν' ἀναμιγνύεται εἰς τὸ πλῆθος καὶ νὰ ζῇ

1. Δραματ. Φιλολογ. Μάθ. ἔ.

2. Προμν. Πον. τόμ. 6', ἐν τοῖς περὶ Σαιξπηρου.

1. Εἰσαγ. εἰς τὴν πολιτ. ἐπιστήμην. Μετάφρ. Φ. Πάλλη, σελ. 70.

2. A new Exegesis of Shakespeare Edimbourg 1859.

3. James Beatie, Essays, βιβλ. γ'.

»ἐν αὐτῷ. Ἡ ποίησις εἶναι ἑκφρασις πάθους διεγερ-
»θέντος.» Ἐν ἄλλοις λόγοις ἂν ὑποτεθεῖ ἡ καρδία
τοῦ ποιητοῦ ταμεῖον εὐφλέκτου ὕλης, ὃ πρὸς ποιη-
τικὴν ὁμῶς ἐκρηξὶν ἀναγκαῖος σπινθήρ πρέπει ἐξωθεν
νὰ πέσῃ ἐπ' αὐτῆς. Ἀξιοσημείωτος δὲ εἶναι ἡ συμφω-
νία τοῦ μεγίστου τοῦ αἰῶνος ποιητοῦ πρὸς τοὺς δύο
κορυφαίους τεχνοκρίτας τῆς Γερμανίας, τὸν Ἐγγε-
λόν γράφοντα, «ὁ ποιητὴς δὲν πρέπει νὰ ᾔσῃ αὐτάρκης,
»ἀλλὰ πολλὰ νὰ βλέπῃ, πολλὰ ν' ἀκούῃ καὶ πολλὰ
»νὰ ἐνθυμῇται, ἀποθηκεύων ἐν τῇ καρδίᾳ του πᾶν
»ὅ,τι ἐνδιαφέρει τοὺς περὶ αὐτὸν ἀνθρώπους»,¹ καὶ
τὸν Ρίχτερ ἀναφωνοῦντα, «ὁ ἐποποιὸς πρέπει νὰ
»πηδαλιουχῇ τὴν λέμβον του εἰς τὸ πέλαγος τῆς
»ζωῆς, πρὶν ἢ λάβῃ ἀνὰ γεῖρας τὴν γραφίδα τὴν περι-
»γράφουσαν τὸ ταξείδιον.»² Ἡ πᾶσι τούτοις ἐλπί-
φαίνονται ἡμῖν συμφωνοῦντα πρὸς τὴν γυναικὴν τοῦ
ἐπικριτοῦ ἡμῶν, καθ' ἣν ὁ ἀληθὴς ποιητὴς οὐδεμίαν
ἔχει ἀνάγκην ἐξωθεν παρορμήσεως ἢ διδαχῆς παρ' ἀν-
θρώπων, ἀλλ' ἀντανατέλλει ἐπ' αὐτοὺς ὑπερφυσικῆς
τινος ἀποκαλύψεως τὸ φέγγος.

Ἄλλ' ἴδωμεν τίς ἰδέα ἐπικρατεῖ περὶ τούτου καὶ
παρὰ Γαλάταις. Παραλίποντες τὰ πασίγνωστα τοῦ
Βίλλεμαίνου, τοῦ Μαρμιέρου καὶ τοῦ Κουζίνου, παρα-
στήσαντος ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Περὶ τοῦ ἀλη-
»θοῦς, ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ» τοὺς ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ
ΙΔ' μεγάλους τεχνίτας καὶ ποιητὰς ὡς ἀναγκαῖα
γεννήματα μεγάλου αἰῶνος, σκοπιμώτερον νομίζομεν
νὰ παραθέσωμεν τὴν κατωτέρω περικοπὴν τοῦ φιλο-
σόφου Λιτρέ, ἵνα ἴδωμεν μὴ τυχὸν συμμερίζεται ἡ
σχολή, ἣν ἀντιπροσωπεύει, τὴν ἰδέαν τοῦ κ. Βλάχου,

1. Ποιητικῆς, τόμος Α', σελ. 33.

2. Εἰσαγ. εἰς τὴν Ποιητ. Παράγρ. 6'.

ὅτι ὁ ποιητὴς αἵρεται ὑπεράνω τόπου καὶ χρόνου;
γέννημα ὦν τοῦ Θεοῦ καὶ οὐχὶ τῆς κοινωρίας. Τὸ
χωρίον τοῦ γαλάτου ἔχει ὡς ἐξῆς: «Τὸ ἰδανικὸν ἀνα-
»πτύσσεται πάντοτε ἀναλόγως τῆς προόδου τῆς ἀν-
»θρωπότητος. Τὰ προϊόντα τῆς ποιητικῆς μεγαλο-
»φυΐας, πλὴν τῶν κοινῶν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ αἰ-
»σθημάτων, περιέχουσι πρὸ πάντων τὰ τῆς χώρας
»καὶ τῆς ἐποχῆς, ἐν ἣ ἐγεννήθησαν. Ἀδύνατον εἶναι νὰ
»παραδεχθῶμεν ἐν τῇ βαθμιαίᾳ ἐξελίξει τοῦ ἀνθρω-
»πίνου γένους, ἣν καλοῦμεν ἱστορίαν, τὸ ἐλάχιστον
»πῆδημα ἢ οἰανδῆποτε ὑπεράνθρωπον ἐπέμβασιν, δυ-
»ναμένην νὰ ἐπιδράσῃ, εἴτε ἐπὶ καλοῦ εἴτε ἐπὶ κακοῦ,
»ἐπὶ τὴν ἀναγκαίαν ἀλληλουχίαν τῶν αἰτίων καὶ τῶν
»ἀποτελεσμάτων. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη εἶναι φυσικὸν φαι-
»νόμενον, ὅπως ἡ φύσις ἀπὸ τῆς βαλάνου μέχρι τοῦ
»ὕψηλου καὶ βαθυσκίου δένδρου. . . . Ἐν Γαλλίᾳ,
»Ἀγγλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ οἱ ποιηταὶ ἐγεννήθησαν ἐκ τῶν
»σπλάγγων τῆς κοινωνίας, καὶ ἡ κοινωνία ἐλάτρευσε
»τῶν σπλάγγων αὐτῆς τὸν καρπὸν». ¹ Μεταξὺ τῶν
νεωτάτων πραγματειῶν ὅσαι ἐξεδόθησαν ἐσχάτως γαλ-
λιστὶ περὶ καλοῦ, μεγίστης ἔτυχεν εὐνοίας παρὰ τοῖς
κριτικοῖς ἡ τοῦ γερμανίζοντος Ἀδόλφου Pietet. Ἐν
ταύτῃ σχετικᾷ πρὸς τὸ θέμα εὐρίσκομεν τὰ ἐξῆς:
«Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κάτοπτρον ἀντανακλῶν
»τὸ καλὸν πρὶν ἢ τὸ πραγματοποιήσῃ. Προκειμένου
»δὲ περὶ ποιήσεως, ἥτις εἶναι ἡ γενικωτέρα ἐκδήλω-
»σις τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως τοῦ καλοῦ, πρέπει
»πρὸ πάντων νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς
»τὴν ἀδιάσπαστον αὐτῆς σχέσιν πρὸς τὸν βίον καὶ
»τὸν κοινωνικὸν ὁργανισμὸν τῶν διαφόρων λαῶν. . .
»Ἡ ποίησις, ἡ κατοπτρίζουσα τὴν ἐξωτερικὴν φύσιν,

1. Φιλολογία καὶ Ἱστορία, σελ. 73 καὶ 77.

τὸν ἀνθρώπινον βίον καὶ τὴν θρησκείαν, δὲν δύναται
 ν' ἀναπτυχθῇ, ὅπου δὲν ὑπάρχει ὑπὸ τὰς τρεῖς ταύ-
 »τας ἐπόψεις πλοῦτος πραγματικὸς καὶ ἐπαρκής. Ἄλλ'
 »ἢ τοιαύτη εὐδαίμων σύμπτωσις σπανιώτατα ἀπαντᾷ-
 »ται. Ποῦ μὲν εἶναι ἡ φύσις πτωχὴ καὶ μονότονος, ποῦ
 »δὲ ἡ θρησκεία ἐκμηδενίζει πᾶν ἄλλο αἶσθημα ἢ ὁ
 »ἔθνικὸς βίος, στερούμενος ζωτικότητος καὶ ἐνεργείας,
 »ὑποτάσσει τὸν ἄνθρωπον εἰς μόνας τὰς ὕλικὰς ἀπο-
 »λαύσεις. Ἐκ τῶν περιστάσεων τούτων προκύπτουσιν
 »οὐ μόνον τὰ διάφορα τῆς ποιήσεως εἶδη, ἀλλὰ καὶ
 »ἡ μεταξὺ ὁμοιοειδῶν διάφορος ἀξία.» Σημειωτέον δὲ
 ὅτι εἰς τὴν μεταξὺ ὁμοιοειδῶν ποιήσεων διάφορον ἀξίαν
 ἔγκειται ὁλόκληρον τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς ζήτημα,
 διότι ἐξ αὐτῆς συμβαίνει ἄλλαι μὲν ἐποχαὶ νὰ παρά-
 γωσι ποιητὰς, ἄλλαι δὲ μόνον σιγοπλόκους. Αἱ γινώμαι
 περὶ ποιήσεως τοῦ κορυφαίου καὶ ἀκατάληκτου
 Sainte Beuve εὐρίσκονται ἀτάκτως διεσπαρμέναι ἐν
 τοῖς εἴκοσι τόμοις τῶν *Διαλέξεων* αὐτοῦ. Ἀνοίγον-
 τες τὸν πρόχειρον ἡμῖν τυχόντα πέμπτον, εὐρίσκομεν
 ὡς συμπέρασμα μακρᾶς περὶ λυρικῆς ποιήσεως μελέ-
 τῆς τὴν ἐξῆς περικοπὴν : « Ἀναντίρρητον φαίνεται μοι
 »ὅτι πᾶν λυρικὸν ποίημα μετέχον ζωῆς, οὐδὲν ἄλλο
 »εἶναι εἰμὴ βαρύηχος καὶ ἐναρμόνιος φωνὴ ὁλοκλήρου
 »λαοῦ, ἐκδηλοῦντος δι' αὐτοῦ ὁλόκληρον τὴν ψυχὴν
 »του.» Ἡ ἀνωτέρω ὁμῶς γνώμη δύσκολον φαίνεται
 ἡμῖν νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τοὺς θεωροῦντας δυνατόν
 τὴν ποίησιν καὶ ἐν πεζοτάτῃ κοινωνίᾳ. Ἀλλὰ καίριος
 εἶναι νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν τελευταῖον μάρτυρα τοῦ κ.
 Βλάχου, τὸν ποτε μαθητὴν τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς
 Σχολῆς Κάρολον Levêque, τοῦ ὁποίου ἡ «*Ἐπιστήμη*
 τοῦ *Καλοῦ*,» ἔσχε τὸ μοναδικὸν εὐτύχημα νὰ βρα-
 βευθῇ ὑπὸ τῶν τριῶν συγχρόνως ἐν Παρίσις ἀκαδη-

μιῶν. Ἡ triplῇ αὕτη δάφνη οὐδόλως ἐθάμβωσεν ἡ-
 μᾶς· τὸ δὲ ἔργον ἀναγνόντες μετὰ προσοχῆς, εὖρομεν
 αὐτὸ ἱστορίαν μᾶλλον τῆς αἰσθητικῆς ἐπιστήμης ἢ
 πρωτότυπον καλλιλογίαν, ἐνιαχοῦ δὲ ὑπὲρ τὸ μέτρον
 ἀπόζον πλατωνισμοῦ, ἠθικότητος, καλλιμαυχίου καὶ
 διδαχῆς. Ἀφ' ἐτέρου ὁμῶς ἐθαυμάσαμεν τὴν πολυμά-
 θειαν, τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν εὐσυνειδησίαν, μεθ' ἧς ὁ
 συγγραφεὺς ἐκθέτει καὶ ἀναλύει πάσας τὰς ἀπὸ τῶν
 ἀρχαίων χρόνων μέχρις ἡμῶν θεωρίας περὶ καλοῦ· ὁρ-
 θοτάτην δὲ εὖρομεν καὶ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ νὰ συναθροί-
 σθῶσιν ὅσαι περὶ ζητήματός τινος ἔτυχον σύμφωνοι
 πρὸς ἀλλήλας γινώμαι τῶν διασημοτέρων σχολῶν, ἵνα
 ἐπὶ τῆς ἀσφαλοῦς ταύτης βάσεως οἰκοδομηθῇ βαθμη-
 θὸν ἡ *perennis esthetica*, ἥτοι ἀναλλοίωτος αἰσθη-
 τική. Ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τῶν ἀνωτέρω ἔν τι ἄλλο
 ἐθαυμάσαμεν ἀναγινώσκοντες τὸ βιβλίον τοῦτο, ὅτι,
 ἐνῶς τῶν εἰχὴ κοινῶν πρὸς τὰ ἔργα τῶν ἀβάτων Γερμα-
 νῶν, ἀλλ' εἶναι προσιτὸν εἰς πᾶσαν διάνοιαν καὶ πρό-
 χειρον ἐπὶ πάσης τραπέζης, εὐρέθη ἐν τούτοις ὁ ἐπι-
 καλούμενος τὴν μαρτυρίαν του πρὸς ἀπόδειξιν, «ὅτι ὁ
 ποιητὴς ἀρυόμενος τὰ πάντα ἐξ ἑαυτοῦ οὐδεμίαν
 ἔχει ἀνάγκην κοινωνικῆς παρορμήσεως, ἡ δὲ κατὰ-
 στασις τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς κοινωνίας ὀλίγην ἔχουσιν
 ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ θεοπνεύστου ἀοιδοῦ καὶ ἐλαττώματα
 μόνον προικίζουσιν αὐτόν». Τοιαῦτα παραπεμπόμε-
 νοι ὑπὸ τοῦ κ. Βλάχου νὰ μάθωμεν παρὰ τοῦ Levêque
 εὖρομεν ἐκεῖ περὶ τούτων τὰ ἐξῆς : « Ἄν ἀκριβῶς ἐξε-
 »τάσωμεν τὸ πρᾶγμα, πειθόμεθα ὅτι ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ
 »ποιητοῦ οὐδὲν δημιουργεῖ ἢ ἀρύεται ἐξ ἑαυτῆς, ἀλλὰ
 »τὸ ἰδανικὸν εὐρίσκει προϋπάρχον εἰς τὰς ὑψί-
 »στας τῆς διανοίας κορυφὰς ὡς θρησκείαν καὶ φιλοσο-
 »φίαν, αἵτινες ἔτυχον πάντοτε ἀκμάζουσai κατὰ πᾶ-

»σας τὰς μεγάλας τῆς τέχνης ἐποχάς. Κατὰ τὰς περιό-
 »δους ταῦτα; ὁ μεγαλοφυὴς ἀνὴρ, ἀντὶ νὰ ψηλαφῇ
 »πρὸς εὗρεσιν τοῦ δρόμου του, προβαίνει μετὰ βεβαιό-
 »τητος, οὐδ' ἔχει ἀνάγκην ν' ἀναζητῇ τὴν ὑπ' αὐτοῦ
 »ἀποτυπουμένην ἰδέαν· καθότι αὕτη ἐμφυσᾶται αὐτῷ
 »ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῶν συγχρόνων. Ἀντὶ νὰ παλαίῃ
 »ὁ ποιητὴς πρὸς τὸν αἰῶνά του, ἄγεται καὶ φέρεται
 »ὑπ' αὐτοῦ, ἡ δὲ ἐνοῦσα αὐτῷ δημιουργικὴ δύναμις
 »δεκαπλασιάζεται ὑπὸ τῆς γονιμότητος τῆς ἀτμο-
 »σφαίρας, ἐν ᾗ ἀναπνέει. Ἀλλ' ἅμα τὸ θεῖον τοῦτο
 »πῦρ σβεσθῇ ἢ καλυφθῇ ὑπὸ αἰθάλης, εὐθὺς τὰ πάντα
 »μαραίνονται, πρὸ πάντων δὲ ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ἡ τέ-
 »χνη. Ποία ἡ αἰτία τῆς ἐπὶ Περικλέους ἀκμῆς τῶν τε-
 »χνῶν ἐν Ἑλλάδι; Ὁ Φειδίας, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Ἰκτι-
 »νος εἶχον βεβαίως μεγαλοφυΐαν. Ἀλλὰ τίς ἐξεκό-
 »λαψε τὸ ὥν τοῦτο καὶ ἐπτέρωσε τὸν νεοσσόν; Εἰς
 »μόνον τὸν Φειδίαν περιορίζεται ἡ ἐρευνῶν παλαιὰ
 »τηροῦμεν ὅτι, καθ' ἣν ἀκριβῶς ἐποχὴν ἀνεζητεῖ τὸν
 »τύπον τῆς ὑπερτάτης φρονήσεως, ἥτοι τῆς Ἀθηνᾶς,
 »ἐσχετίζετο ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Περικλέους πρὸς τὸν φι-
 »λόσοφον Ἀναξαγόραν, ἥδη δὲ ἀνέτελλεν ἐν Ἀθήναις
 »τὸ φῶς τῆς φιλοσοφίας τοῦ πνεύματος, τὸ μεσουρα-
 »νήσαν ἀνέφελον διὰ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Σωκρά-
 »τους. Ἡ φιλοσοφία αὕτη, ἐπικούρους ἔχουσα τὴν
 »ἐλευθερίαν καὶ τὸν πατριωτισμὸν ἐνέπνευσεν οὐ μόν-
 »ον τὸν Φειδίαν, ἀλλὰ καὶ ἅπασαν τὴν εὐδαίμονα
 »ἐκείνην τῆς ἐλληνικῆς τέχνης ἐποχὴν, ἥτις συναπέθα-
 »νε μετ' αὐτῆς.¹» Μετὰ ὁμοίαν ἐξέτασιν τῆς ἐν τῇ
 Δύσει ποιήσεως καὶ τέχνης ὁ συγγραφεὺς ἐπιθέτει τέ-
 λος εἰς τὸ βιβλίον του διὰ τοῦ ἐξῆς ἐπιλόγου: «Ἄν ὁ
 »ἀνωτέρω νόμος εἶναι ἀληθής, τοιοῦτον δὲ κηρύττουσιν

1. Ἐπιστήμη τοῦ Καλοῦ, τόμ. 6', σελ. 556.

»αὐτὸν τὰ γεγονότα, ἀδύνατον εἶναι νὰ ὑπάρξῃ τέχνη,
 »ὅπου δὲν ὑπάρχει μέγα φρόνημα, ἐκδηλούμενον ἐν
 »τῇ καθ' ἡμέραν διαγωγῇ τῶν ἀτόμων. Ἐκαστος αἰῶν
 »παρέχει εἰς τοὺς ποιητὰς τὴν μὲν ἰδέαν διὰ τῶν πε-
 »ποιθήσεών του, τὴν δὲ ἐνδύουσιν αὐτὴν μορφήν διὰ
 »τῶν ἡθῶν· οἱ δὲ ποιηταὶ ἀναποδίδουσιν εἰς τὸν
 »αἰῶνα ὅσα ἔλαβον παρ' αὐτοῦ. Πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν
 »τοῦ τεχνίτου ἵσταται διηνεκὲς πρότυπον, ἐπόμενον
 »αὐτῷ πανταχοῦ, καθ' ὁδόν, εἰς τὸ θέατρον, τὴν αἴ-
 »θουσαν χοροῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν. Τὸ πρότυπον τοῦτο
 »εἴμεθα ἡμεῖς αὐτοί· ἡ δὲ διηνεκὴς αὕτη ὀπτα-
 »σία, παρακολουθοῦσα τὸν τεχνίτην εἰς τὸ σπουδα-
 »στήριον ἐπιβάλλεται αὐτῷ ἀναποδράστως. Ἄν ὁ τε-
 »χνίτης ὥς ἐλεύθερον καὶ λογικὸν ὄν εἶναι ὑπεύθυνος
 »διὰ τὰ ἔργα του, τὴν εὐθύνην ταύτην συμμεριζόμεθα
 »καὶ ἡμεῖς, οἱ τὰ πρότυπα παρέχοντες. Δικαίως λοιπὸν
 »καὶ ἔχει τὸ ἀμερόμητον γένος, αἰνάλιον ἡμῶν δια-
 »κρίνουσιν τὰ αἰτία καὶ τὰ ἀποτελέσματα, συγκατα-
 »δικάζουσι μετὰ τῶν κακοτέχνων ἔργων καὶ τὴν γε-
 »νέτειραν τούτων κοινωνίαν, ὡς θαυμάζουσαι τὰ καλὰ
 »ὀνομάζουσι μέγαν τὸν παραγαγόντα αὐτὰ αἰῶνα.»

Ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει ταύτῃ τῶν ἐπιφανεστάτων περὶ
 τοῦ ἀσχολοῦντος ἡμᾶς ζητήματος γνωμοδοτήσεων
 παρετηρήσατε βεβαίως, Κύριοι, δύο τινά: α') ὅτι ἐν
 αὐταῖς τοιαύτῃ ἐπικρατεῖ ὁμόνοια ἰδεῶν καὶ πολλὰς
 σύμπτωσις φράσεων, ὥστε ἐκ τοῦ παραλληλισμοῦ
 τῶν χωρίων εὐκόλον ἦτο νὰ συνταχθῇ συμφωνία τις,
 οἷα ἡ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν, β') ὅτι ἡ θεωρία
 περὶ ἀναγκαίας τινὸς πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ποιη-
 τοῦ κοινωνικῆς ἀτμοσφαίρας περιέχεται κατ' ἔννοιαν
 μὲν παρὰ πᾶσι τοῖς κριτικοῖς, παρ' Ἐγέλω δὲ καὶ
 Levêque, οὗ ὁ ἐπικριτὴς ἡμῶν ἐπεκαλέσθη μάρτυ-

ρας τοῦ ἐναντίου, οὐ μόνον κατ' ἔννοιαν, ἀλλὰ σχεδὸν κατὰ λέξιν. Οὐδ' ἦτο ἄλλως δυνατόν, ἀφοῦ γράφοντες τὴν ἐκθεσιν ἡμῶν τοῦ δραματικοῦ ἀγῶνος, εἰχομεν πρὸ πάντων ὑπ' ὄψιν τὴν *Aισθητικὴν* τοῦ Ἐγέλου καὶ τοῦ *Levêque* τὴν *Kallimachian*, καὶ κατὰ τὰς θεωρίας τούτων ἐκρίναμεν ἂν δύναται ἢ ὅχι νὰ θρέψῃ ἡ σήμερον Ἑλλάς ἀξίους τοῦ ὀνόματος ποιητάς. Ὁ κ. Βλάχος ἦτο βεβαίως κύριος νὰ μεμφθῇ ἡμᾶς ὡς κακῶς ἐφαρμόσαντας τὰς θεωρίας ταύτας καὶ ἀγνοοῦντας τὰ ἐν Ἑλλάδι. Ἀντὶ τούτου ὁμῶς ἐπετέθη, οὐχὶ κατὰ τῆς οἱας δὴποτε ἐφαρμογῆς ἡμῶν, ἀλλὰ κατ' αὐτῆς τῆς θεωρίας τῆς ἀναγκείας ἐξαρτήσεως τοῦ ποιητοῦ ἐκ τῆς κυκλοῦσης αὐτὸν πραγματικότητος, ἣν ὀνομάζει ψευδῆ, ἀνυπόστατον, στρεβλίζομένην ἐν τῷ κενῷ, πρωτάκουστον καὶ ἐπαναστατικὴν, καὶ μάρτυρας τοῦ πρωταρχικοῦ αὐτοῦ βέλους οὐ μόνον πάντα τοὺς κριτικούς μικροῦς καὶ μεγάλους, ἀλλ' ὀνομαστὶ τὸν Ἐγελον καὶ τὸν *Levêque*, ἤτοι αὐτοὺς ἐκείνους, παρ' ὧν τὴν ἀντεγράψαμεν ἡμεῖς σχεδὸν αὐτολεξεί. Τοῦ φαινομένου τούτου δὲν ἐπιχειροῦμεν τὴν ἐξήγησιν, τὴν δὲ ἐκτίμησιν ἀφίνομεν εἰς ὑμᾶς. Ἐν δὲ μόνον παρατηροῦμεν, ὅτι πρὸ αἰώνων διαφωνοῦσιν οἱ ἄνθρωποι περὶ τοῦ τολμήματος, ὅπερ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς μέγιστον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ ὁ μὲν Ὁράτιος ὀνομάζει ἀπαράμιλλον τολμητὴν τὸν πρῶτον παραδοθέντα ἐπὶ ἐλαφρᾷ σανίδος εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ ὠκεανοῦ· οἱ Γάλλοι θέλουσι τοιοῦτον τὸν ἀνελθόντα ἐπὶ φλεγούσης σφαίρας εἰς τὰ νέφη *Μογγολφίερν*· πολλοὶ ἱστορικοὶ ἀπονέμουςι τὸ ἄθλον τῆς τόλμης εἰς τὸν ὑπερπηδήσαντα τὰς Ἀλπεῖς Ἀννίβαν, ἡ δὲ *Νέα Ἡμέρα* τολμηρότερον θέλει τὸν ὑπερβάτην τοῦ Αἴμου στρατηγὸν Γούρκαν. Με-

ταξὺ τούτων ἀπέχομεν ν' ἀποφανθῶμεν, ἀλλ' ὅπως δὴποτε νομίζομεν ὅτι ἔξοχος ὀφείλεται μεταξὺ τῶν τολμητῶν θέσις καὶ εἰς τὸν ἐνώπιον πλήθοντος φιλογικοῦ συλλόγου τολμῶντα νὰ ἐπικαλεσθῇ ὡς ὁμόφρονος αὐτῷ περὶ ὀρισμένου θέματος συγγραφεῖς πασιγνώστους, λέγοντας ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον.

Ἄλλ' ἂν ὅσα ἀνωτέρω παρεθέσαμεν δὲν ἤρκεσαν νὰ πείσωσι τὸν κ. Βλάχον ὅτι ὁ ποιητὴς εἶναι κάτοπτρον ἀντανεκλῶν τὴν κύκλῳ πραγματικότητα καὶ ὁλόκληρον τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ τὸν πνευματικὸν βίον· ἀναγκαῖον γέννημα τοῦ ποιητικῶς ὀριμᾶσαντος ἔθνους τοῦ καὶ οὐχὶ ἀερόλιθος δυνάμενος ὅπου δὴποτε νὰ καταπέσῃ· ἂν καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιμένῃ ἀκόμη πιστεύων ὅτι ἀπεθανατίσθῃ ὁ Σαίξπειρος ὡς ποιητὴς παντὸς αἰῶνος οὐδεμίαν ἔχωρ ἐθνικότητα, καὶ οὐχὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀγγλίας, ζωσῆς ὁλοκλήρου ἐντὸς τῶν ὁραμάτων του, σπεύδομεν τότε νὰ προσκαλέσωμεν χάριν αὐτοῦ ἓνα τελευταῖον μάρτυρα, πρὸ τοῦ ὁποίου ἐλπίζομεν ὅτι θέλει κλίνει τέλος πάντων ταπεινῶς καὶ εὐσεβάστως τὴν κεφαλὴν. Ὁ μάρτυς οὗτος ἀποφαίνεται ὡς ἀκολούθως: «Τὸν ποιητὴν γεννᾷ »τὸ ἔθνος τοῦ καθ' ὑπερτάτην πλήρωσιν τοῦ νόμου »τῆς γεννήσεως καὶ τῆς φθορᾶς· τὸν ποιητὴν ζωογονεῖ αὐτὸς τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁ πνευματικὸς βίος. Αἱ »ποιήσεις του εἶναι κάτοπτρον, ἐν ᾧ ἀντανεκλᾶται »πιστῶς ὁ κύκλῳ κόσμος· κιθωτὸς ἐγκλείουσα ὁλό »κληρον τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης περιόδου τὸν ἐθνικὸν »βίον, τὰς θερησκευτικὰς ἰδέας, τὰς ἱστορικὰς περι »πειτίας, τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας τῆς, τὰς ἀρε »τὰς καὶ τὰ ἐλαττώματα αὐτῆς. Ὁ Σαίξπειρος ἀνε »βίωσε μὲ θαλερώτερον στέμμα, διότι ἡ Ἀγγλία ὁ »λόκληρος ἔζη ἐντὸς τῶν δραμάτων του καὶ αὐτὸς

»συνέζη μετὰ τῆς Ἀγγλίας.» Θέλετε δὲ ἤδη νὰ μάθετε τίς εἶναι ὁ μάρτυς οὗτος, ὁ οὕτω πανηγυρικῶς ἀσπαζόμενος τὴν τοσοῦτον ἐν τῇ ἐκθέσει ἡμῶν ἀπαρέσασαν τῷ κ. Ἀγγέλῳ Βλάχῳ θεωρίαν περὶ ποιητῶν γεννημάτων τῆς κοινωνίας καὶ κατόπτρων τῆς ἐποχῆς των; Οὗτος εἶναι αὐτὸς ὁ κ. Ἀγγελος Βλάχος ἐν τῇ δευτέρᾳ σελίδι τῆς *Ἱστορίας* αὐτοῦ τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, ἣν ἔγραψεν ἐν ἔτει 1866 ἐν Ἀθήναις, ἔχων πιθανῶς ἐνώπιόν του βιβλία, ἐνῶ ἡ τελευταία αὐτοῦ περὶ νεοελληνικῆς ποιήσεως διατριβὴ φαίνεται γραφεῖσα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀφοῦ ἔκαυσεν ὁ Ὀμάρ τὴν βιβλιοθήκην

Ἄλλ' οὐδ' εἰς τὰ ἐπίθετα καρυκευτοῦ εὐφυολογίας, αὐτάρκους, κενολόγου καὶ ἐπαναστάτου κατὰ τῶν ἀναλλοιώτων νόμων τῆς ἐπιστήμης ἠρκέσθη καθ' ἡμῶν ὁ συγγραφεὺς τῆς διατριβῆς ταύτης, ἀλλὰ θέλων ἔτι σαφέστερον νὰ διατυπώσῃ τὴν ἐκείνου δόξαν, ὅτι καὶ νὰ καταφύγῃ κἀκεῖνος εἰς εὐφυολογίαν, τὴν ἐξῆς: «Οὐδεὶς ποτε κριτικὸς ἐφάρτάσθη ὅτι γεννῶνται οἱ ποιηταὶ ὡς οἱ ἀμάνιται εἰς τοὺς καστανεῶνας μετὰ τὰς βροχὰς τοῦ θθινοπώρου.» Κατὰ παράδοξον ὅμως σύμπτωσιν ἡ εὐφυολογία αὕτη, δι' ἧς ἐσκόπευεν ὁ ἐπικριτὴς ἡμῶν νὰ καταστήσῃ καταφανὲς τὸ μέγεθος τῆς ἡμετέρας ἀπάτης, ἔτυχεν οὔσα, ἐν πληρεστάτῃ βεβαίῳ ἀγνοίᾳ του, ἡ μόνη ἐν τῇ μακρᾷ αὐτοῦ διατριβῇ σύμφωνος πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐπιστήμην φράσις. Παραλείποντες τὰ τοῦ Schelling, ἀπαιτοῦντος παρὰ τοῦ κριτικοῦ νὰ ἐξετάζῃ τὰ προϊόντα τῆς διανοίας ὡς ὁ βοτανικὸς τὰ τῆς φύσεως, καὶ τὰ παρ' Ἑγέλω περὶ τῶν Ἰνδικῶν ἐπῶν, ἅτινα θεωρεῖ «πνευματικὰ τοῦ ἐδάφους φυκὰ», ἀρκοῦντα πρὸς ἀπόδειξιν τούτου νομίζομεν τὰ κατωτέρω τοῦ Taine: «Ἡ

καλλιλογία, ἀκολουθοῦσα τὴν γενικὴν τάσιν τοῦ αἰῶνος, προσπαθοῦντος νὰ προσεγγίσῃ τὰς ἠθικὰς ἐπιστήμας πρὸς τὰς φυσικὰς, κατέστη εἰδὸς τι βοτανικῆς ἐφηρμοσμένης εἰς τὰ προϊόντα τοῦ ἀνθρωπίνου νοός. Ἡ συνεπάγουσα τὴν ἐλάστησιν τοῦ δεινὸς ἡ δεινὸς φυτοῦ κλιματικὴ ζώνη, οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ἡ ἐπικράτησις ἰδιαιτέρων τινῶν περιστάσεων θερμότητος καὶ ὑγρασίας, κατὰ πάντα ἀνάλογος πρὸς τὴν περιγραφείσαν ὑφ' ἡμῶν ἀνωτέρω ὑπὸ τὸ ὄνομα γε- νικῆς καταστάσεως τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἡθῶν. Ὡς λοιπὸν ἐξετάζομεν τὴν φυσικὴν ἀτμοσφαῖραν πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀραβοσίτου, τῆς βρώμης ἢ τῆς ἀλόης, οὕτω πρέπει νὰ ἐρευνῶμεν καὶ τὴν ἠθικὴν, ἵνα κατανοήσωμεν τὴν γέννησιν οἷας δὴ ποτε ποιήσεως ἡ τέχνης.»¹ Ἄν τοὺς ἀμάνιτας ἀντικαταστήσωμεν διὰ τοῦ ἀραβοσίτου, ἐν τῇ ἀνωτέρω ἀναφερθείσῃ περιγραφῇ, αὐτολεξεῖ ἡ παρομοίωσις, ἣν ὁ ἐπικριτὴς ἡμῶν παρέθεσεν ὡς παράδειγμα ἄκρας ἀτοπίας. Τὴν δὲ γνώμην ταύτην, εἴτε ὀρθὴν εἴτε ἐσφαλμένην, τοῦ γάλλου τεχνοκρίτου συμμερίζεται κραταιὰ καὶ ἀκμάζουσα ἐν τῇ Δύσει φιλοσοφικὴ σχολή, ἡ εἰς τὰς φάλαγγας αὐτῆς ἀριθμοῦσα τὸν Stuart Mill, τὸν Spencer, τὸν Bagehott, τὸν Kirchman, τὸν Littré καὶ πάντα ἄλλον ὁπαδὸν τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου. Πρὸς τοὺς φιλοσόφους τούτους εἶναι βεβαίως κύριος νὰ κηρύξῃ πόλεμον ὁ κ. Βλάχος· ἀλλὰ νὰ ἐπιρρίπτῃ εἰς ἐμὲ τῶν ἰδεῶν τούτων τὴν εὐθύνην, λέγων ὅτι οὐδεὶς ποτε πρὸ ἐμοῦ ἐφάντάσθη πράγματα ἐγγεγραμμένα πρὸ εἰκοσαετίας εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῆς ἐπιστήμης, τοῦτο τὸ νομίζομεν μεγάλην ἀδικίαν. Εἶναι περίπου τὸ αὐτὸ ὡς εἰ ἔλεγον ἐγὼ ὅτι πάντα τὰ σώ-

1. Φιλοσοφ. τῆς Τέχνης, σελ. 16.

ματα ὑπκκούουσιν εἰς τὸν νόμον τῆς πγκοσμίου ἔλ-
ξεως, ὁ δὲ κ. Βλάχος, ἄλλην ἔχων περὶ τούτου γνώ-
μην, ἤλεγχε τὴν ἰδικήν μου καὶ οὐχὶ τοῦ Νεύτωνος
τὴν ἀστρονομικὴν ἀτοπίαν.

Πλὴν τῶν μαρτυριῶν ἢ μᾶλλον τῶν ὀνομάτων μαρ-
τύρων, ὧν ἐξετιμῆσατε ἀνωτέρω τὴν συμφωνίαν πρὸς
τὰς ἐπαγγελίας τοῦ ἡμετέρου ἐπικριτοῦ, οὗτος παρα-
θέτει ὡς ἰσχυρὰν ὑπὲρ τῆς θεωρίας του ἀπόδειξιν καὶ
τοῦτο, ὅτι «ὁ μὲν ποιητικώτατος ἐν Γαλλίᾳ αἰὼν τοῦ
»Λουδοβίκου ιδ', ἕνα μόνον παρήγαγε ποιητὴν, τὸν
»Μολιέρου· ὁ δὲ Δάντης ἐγεννήθη ἐν βδελυρᾷ καὶ ὁ
»Μίλτων ἐν πεζοτάτῃ κοινωνίᾳ.» Ἐκ τῆς ῥήσεως
ταύτης πολλὰ γεννῶνται τὰ ἄπορα. Καὶ πρῶτον μὲν
παρατηροῦμεν ὅτι, ἀφοῦ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἔ-
παυσεν ὁ μεταξὺ ῥωμαντικῶν καὶ κλασικῶν ἄγριος
πόλεμος, ἡσύχασαν τὰ πάθη καὶ ἀπατήθησαν εἰς α-
βῶς εἰς τὸ αὐτὸ Πάνθεον τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν
αἰῶνος καὶ πάσης σχολῆς, ὁ κ. Βλάχος θέλει ἡδὴ ν'
ἀναστήσει τὰς ἐσκωριασμένας τοῦ ῥωμαντισμοῦ λαι-
μητόμους, ἵνα ἀποκόψῃ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ποιητῶν
πάντας τοὺς συγχρόνους τοῦ Μολιέρου, τὸν Λαφον-
ταῖνον, τὸν ὀνομασθέντα ἀμίμητον, τὸν γλυκὺν Ῥακί-
ναν καὶ τὸν Κορνήλιον, εἰς οὗ τὸ ὄνομα προσκολλᾶται
πάντοτε, εἴτε δικαίως εἴτε ἀδίκως, τὸ ἐπίθετον με-
γάλου. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἐν τῇ ἐξάψει τῆς ἐριδος πολλὰ
ἐγράφθησαν παρατράγωδα περὶ Ῥακίνα καὶ Σαιξπείρου·
ἀλλὰ σήμερον, ὅτε ἐσφραγίσθη ἡ εἰρήνη καὶ παρεδό-
θησαν εἰς αἰωνίαν λήθην αἱ ἐκατέρωθεν ἐκφυγοῦσαι
βλασφημίαι καὶ ὑπερβολαί, τόπος πρὸς ἀνέγερσιν εἴτε
κλασικῆς εἴτε ῥωμαντικῆς λαιμητόμου πολὺ καταλ-
ληλότερος τῆς αἰθούσης φιλολογικοῦ συλλόγου, ἢ θε-
λεν εἶναι ἄγριόν τι δάσος ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀσχαντί,

ἢ οἷον δῆποτε ἄλλο ὄρος πλὴν τοῦ Παρνασσοῦ.¹ Τὸ
δὲ δεύτερον ἐπιχείρημα, ἡ γέννησις δηλ. τοῦ Δάντου ἐν
βδελυρᾷ καὶ τοῦ Μίλτωνος ἐν πεζοτάτῃ κοινωνίᾳ, πε-
ριάγει ἡμᾶς εἰς μεγίστην ἀληθῶς ἀμνηχανίαν· διότι ἂν
συνηγορῇ ὅπως δῆποτε ὑπὲρ τῆς σημερινῆς θεωρίας τοῦ
κ. Βλάχου, ἐκλαμβάνοντος ὡς ἄρθρον πίστεως τὸ
»Μῆνιν ἄειδε Θεά», ἀντιμάχεται ἀφ' ἑτέρου προφα-
νῶς πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν αὐτοῦ πίστιν, καθ' ἣν θέ-
λει τοὺς ποιητὰς ἀναγκαῖα γεννήματα τῆς ἐποχῆς
τῶν, καὶ συμμεριζομένους πᾶσαν αὐτῆς ἀρετὴν καὶ κα-
κίαν, πεζότητα καὶ βδελυρίαν. Ἐκ τούτου οὐδ' ἡμεῖς
γνωρίζομεν εἰς τίνα ν' ἀπαντήσωμεν, τὸν ὁπαδὸν τῶν
ἐμφύτων ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος ἢ τὸν τῆς μοιραίας πε-
ριφορᾶς τῶν σήμερον ἐμπειρικῶν; Μέχρις οὗ λοιπὸν
λάβῃ καιρὸν νὰ ἐκλέξῃ, κάλλιον ἡμῖν φαίνεται νὰ ἐ-
πιμένῃ τῷ ἑαυτοῦ κατ' ἑαυτό.

Ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἔζησεν ὁ Δάντης ἦτο ὄντως βδε-
λυρὰ, ἀλλὰ καὶ τῇ ποιήσει προσφορωτάτη. Οὐδεμία
δὲ περιέχεται ἐν τούτοις ἀντίφασις. Τὸ πάνθεον καὶ
τὸ πανδαιμόνιον εἶναι ἐξίσου ποιητικὰ καὶ ἰσομήκη τοῦ
Ἀρχαγγέλου καὶ τοῦ ἀντάρτου δαίμονος τὰ πτερὰ.
Κατὰ τὸν Βουτερβέκιον «τὸ μέγιστον κακούργημα δύ-
»νεται νὰ ᾔται ὑπὸ καλλιλογικὴν ἐποψιν ποιητικώτερον
»τῆς ἀρετῆς. Ἡ τέχνη εἶναι Πρωτεὺς λαμβάνουσα πᾶν
»σχῆμα καὶ ἱκανὴ νὰ περικοσμήσῃ ποιητικῶς τὸ ἀγα-
»θὸν καὶ τὸ κακόν, τὸ κάλλος καὶ τὴν δυσμορφίαν, τὰ
»εὐγενέστατα καὶ τὰ αἵσχιστα αἰσθήματα τῆς καρ-
»δίας. Ὅσω δὲ μείζονες εἶναι αἱ ἀντιθέσεις, τόσω σφο-

1. Καὶ κατ' αὐτὴν ὅμως τὴν ἀκμὴν τῆς ἐριδος δὲν ἔ-
λειψαν οἱ ἐντόνως διαμαρτυρηθέντες κατὰ τῶν τοιούτων ἀ-
νοησιῶν, πρῶτοι δὲ ὁ Βύρων καὶ ὁ Ἀῖνς.

»δρότερος ἀποβαίνει τῆς φαντασίας ὁ σαλός.» Ἦν ἀρχὴν ταύτην ἐφخرμύζοντες εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ Δάντου, οὐδεμίαν γνωρίζομεν ἐποχὴν παρέχουσιν τῷ ποιητῇ μείζονα ἀντίθεσιν τῆς ἐπικρατούσης μεταξὺ τοῦ ὑπερακμάζοντος θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς διαγωγῆς τῶν τότε Ἰταλῶν. Πάντες ἐπίστευον εἰς ὑπέρτατον δικαστὴν τιμωρὸν τῶν ἀνομιμάτων, συγχρόνως ὅμως τοιαύτη ἦτο ἑξαψὶς τῶν παθῶν καὶ οὕτως ἀκαταμάχητος ἡ δίψα ἐξουσίας, ἐκδικήσεως, χρυσοῦ ἢ γυναικὸς, ὥστε συνέτριβε τὸν βαρὺν τῆς πίστεως χαλινόν. Ὁ στίχος τοῦ Εὐριπίδου «θυμὸς κρείσσων ἐμῶν βουλευμάτων», φαίνεται προφητικὴ εἰκὼν τῆς ψυχικῆς καταστάσεως τῆς τότε Ἰταλίας. Ἡ σφοδρότης τοῦ πάθους, ἐξουδετεροῦσα τὴν ἐλευθέραν αἵρεσιν, ἔπαιζε οἷον περίπου πρόσωπον ἢ Εἰμαρμένη ἐν τῇ τραγωδίᾳ τῶν ἀρχαίων. Τῆς Φραντσέσκας ὅμως ἐμὴ τῆς ἐφερε τὰ χεῖλη εἰς τὸν ἐραστὴν ἦτο ἀχρὺς, ἐκεῖνος δὲ ἔτρεμεν ὅλος, καὶ ἀμφοτέρω ἐῖχον παρούσαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν φοβεράν ὀπτασίαν τιμωροῦ πυρὸς ἀφεικτοῦ καὶ ἀτελευτήτου· ἀλλ' ἐν φίλημα ἐφαίνετο αὐτοῖς ἀντάξιον αἰωνιότητος βρασάνων. Καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἤχησε τὸ φίλημα ἐκεῖνο ποιητικώτερον παντὸς ἄλλου ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων. Τοιοῦτοί τινες ἦσαν οἱ τότε κάτοικοι τῆς χερσονήσου, κατ' οὐδὲν ὁμοιοὶ πρὸς τοὺς μετὰ δύο αἰῶνας παραδοθέντας ἐν ἀταραξίᾳ καὶ γαλήνῃ ψυχῆς εἰς πᾶσαν ἀκολασίαν ἐπικουρείους, ἀλλὰ πιεζόμενοι καὶ τρέμοντες τὴν θεῖαν δίκην. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἡ πυρὸς σπύρνα φαντασία παρίστα αὐτοῖς τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἐπιγείου πόθου περιβεβλημένον θέλγητρα οὕτως ἀκαταμάχητα, ὥστε χάριν αὐ-

τοῦ ἐθυσίαζον ἀδιστάκτως καὶ παρούσαν καὶ μέλλουσιν ζῶν. Ἐν δὲ Τυρρηνίᾳ ὁ πυρετὸς οὗτος εἶχε κορυφωθῇ. Ἀρχοντες καὶ λαὸς, ἱεράρχαι καὶ ὀπλαρχηγοί, διαιρεθέντες εἰς δύο ἀντίθετα στρατόπεδα, εἰς μαύρους καὶ λευκοὺς, διέπραττον τὰ αἰσχίστα κατ' ἀλλήλων καὶ τῆς πατρίδος, παλαίοντες διὰ προδοσίας καὶ δηλητηρίου, προσκαλοῦντες ξένους κατὰ τῶν ὁμοφύλων, δημεύοντες, λεηλατοῦντες, ἀνάπτοντες πυρὰς καὶ ἐγείροντες ἀγχόνας. Ὅτε ὅμως μετὰ τὰ τοιαῦτα ἔργα τῆς ἡμέρας ἐπήρχετο ἡ μόνωσις τῆς νυκτὸς, κακὰ τότε ὀνειράτα ἐτάραττον τὸν ὕπνον τῶν κακούργων, ἢ μᾶλλον τῶν μαινομένων ἐκείνων, ποταμοὶ πυρὸς, παγεραὶ περιπτύξεις δρακόντων, χιτῶνες πεπυραμένοι σιδήρου, λουτρά ζέοντος ἐλαίου καὶ φρικαλέοι δαίμονες ἐπισείοντες ὡς μάστιγας ὄφεις φαρμακεροὺς. Τὰ ὀνειράτα τὰ ἐπὶ τῇ φαντασίᾳ ὁ Δάντης συνήρμοσεν ἐξ αὐτῶν τὴν «Κόλασιν» του. Ἡ δὲ εἰκὼν ἦτο οὕτως ἀκριβὴς καὶ σύμφωνος πρὸς τὰς ἐπιφοιτώσας τότε εἰς πᾶν ἐν Φλωρεντίᾳ προσκεφάλαιον νυκτερινὰς ὀπτασίας, ὥστε ὁ πολὺς ὄχλος τῆς Ἰταλίας (la grossa gente) ἐπίστευεν ὅτι τῷ ὄντι ἐπεσκέφθη τὰ Τάρταρα ὁ ποιητὴς καὶ ἐκ τῶν ἐκεῖ φλογῶν ἐκοκκίνισαν τοῦ φύσει ἐρυθροῦ αὐτοῦ πώγωνος αἱ τρίχες.¹ Τὸ ποίημα τοῦ Δάντου οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ ἡ τιμωρὸς συνειδησις τῆς τότε εἰς κομματικὸν βόρβορον καὶ ἀδελφικὸν αἷμα κυλιομένης Ἰταλίας.

Ἀλλ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω, παρασυρθέντες ἐκ τοῦ ἔρωτος ἡμῶν καὶ τῆς παιδιόθεν μελέτης τοῦ πολυπαθεστάτου ἐν Ἑλλάδι Δάντου, παρεξέτραπήμεν νὰ ἐξετά-

1. Βλ. Βίον Δάντου ὑπὸ τοῦ Gindici, σελ. 52. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἑτέρα τις γνώμη, καθ' ἣν ἡ «Θεῖα Κωμῳδία» ἐδημοσιεύθη μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ.

1. Παρὰ Ῥιχτέρψ, προμν. πον. τόμ. 6', σελ. 56.

σωμεν αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ ζητήματος, λησμονήσαντες πρὸς στιγμὴν ὅτι ἐν Ἑλλάδι τοιαύτη ἔρευνα εἶναι ἄσκοπος καὶ οὐδένα δύναται νὰ πείσῃ. Θέτοντες λοιπὸν καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς πεπονημένης ἡμῶν ῥάχεως τὸ βαρὺ σάγμα τῆς δι' ὀνομάτων θεολογικῆς συζητήσεως, παρατηροῦμεν τῷ ἡμετέρῳ ἐπικριτῇ ὅτι, ἀναζητῶν παρὰδειγμα ποιητοῦ ἀσκέτου πρὸς τὴν ἐποχὴν του, οὐδὲν ἠδύνατο νὰ παραθέσῃ ἀτυχέστερον ἢ τὸν Δάντην, καὶ τοῦτο διὰ τοῦς ἐξῆς λόγους: α) ὅτι σώζεται ἐπιστολὴ αὐτοῦ τοῦ Δάντου γράφοντος πρὸς τὸν Σκάλαν, ὅτι τὰ πρότυπα τῶν ἐν τῇ Κολάσει καταδίκων, παρέσχον αὐτῷ οἱ ἄνθρωποι μεθ' ὧν συνέζη· β) ὅτι ὁ Ἑγελος θεωρεῖ καὶ ὀνομάζει τὸν Δάντην ἀνδριαντοποιὸν τῶν συγχρόνων καὶ ὄργανον τοῦ αἰῶνός του· αἱ δὲ σελίδες τὰς ὁποίας ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν θεωροῦνται παρὰ πάντων ὡς τὸ κορυφαῖον τῆς ἐγελείου κριτικῆς· γ) ὅτι ὁ Schelling ἐν τῇ μνημογραφίᾳ αὐτοῦ «Ο Δάντης ὑπὸ φιλοσοφίᾳ» ἐποψίειν» εἰς τὸ αὐτὸ καταλήγει συμπέρασμα· δ) ὅτι ὁ Οὐγὸς Φόσκολος ἐν τῷ ἐκφωνηθέντι ἐν Λονδίῳ πολυχρότῳ παραλληλισμῷ τοῦ Πετράρχου πρὸς τὸν Δάντην, ἐκείνῳ μὲν θέλει διερμηνέει τῆς ἐν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ ἐμφύτου μελαγχολίας, τὸν δὲ Δάντην πιστὸν ζωγράφον τῶν ἡθῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἱεροφάντην τῆς πατρίδος· ε) ὅτι ὁ Λανδίνος, ὁ Τираύδσκης, ὁ Δενίνας, ὁ Γιούδικης, ὁ Κόντης, ὁ Ὁσανάν καὶ οἱ ἐπιφανέστατοι βιογράφοι καὶ ὑπομνηματισταὶ παριστῶσι τὸν Δάντην ὡς φατριάζοντα Γιβελίνον, μεγάλωψον

1. Ποιητικῆς τόμ. α', σελ. 233.

2 Ἡ διατριβὴ τοῦ Φόσκολου εὐρίσκεται προτεταγμένη ἰταλιστὶ τῆς διδοτείου ἐκδόσεως τῶν ποιήσεων τοῦ Πετράρχου.

χον μὲν καὶ σχετικῶς ἐνάρετον, ἀλλὰ συμμεριζόμενον τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ πάθη τοῦ κόμματος, ὑπὲρ οὗ ἠγωνίσθη καὶ ἐθυσιάσθη. Ἡ Θεία Κωμωδία θαυμάζεται οὐ μόνον ὡς ἐποποιία μοναδική, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀθάνατος πολιτικὸς λίβελλος, ἐγκολάπτων ἀνεξάλειπτον στίγμα ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς προδοῦσης εἰς τὸν ξένον τὴν Ἰταλίαν φατρίας, ἧς τοὺς ἀρχηγούς δεσμεύσας ὁ ποιητὴς δι' ἀλύσου ἐχιδνῶν εἰς τὸν βαθύτατον λάκκον τῆς ἀδύσσου, παραδίδει γυμνοὺς καὶ ῥιγοῦντας εἰς τὰ ἐμπτύσματα τῶν ἔπειτα γενεῶν.

Περὶ δὲ τοῦ Μίλτωνος ὀλίγιστα λέγομεν ἐνταῦθα· καθότι τὸ παράδοξον τοῦ ἰσχυρισμοῦ παρέσυρεν ἡμᾶς νὰ πραγματευθῶμεν τὰ κατὰ τὸν Ἀγγλὸν ποιητὴν ἐν ταύτῃ ἐκτάσει, ὥστε προέκυψεν πολυσέλιδος μονογραφία, δυσανάλογος πρὸς τὰ ὅρια τῆς παρούσης μελέτης. Ἐπιπλέον ἡμῶν ἐπὶ τῇ ἐκτετατῇ προσεχῶς ταύτην εἰς τὴν ὑμετέραν εὐμενῇ κρίσιν, περιοριζόμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἂν ἡ τότε πουριτανικὴ κοινωνία, ἡ ἰδανικὸν ἔχουσα μόνον τὸ καθῆκον, ὑποτεθῇ ἐκ τούτου πεζῇ, ἡ πεζότης αὕτη ἀντανakλᾶται ἀνελλιπῆς ἐν τῷ ἄσματι τοῦ σηματοφόρου αὐτῆς Ἰωάννου Μίλτωνος, τοῦ συγχωνεύσαντος καὶ χύσαντος εἰς ἐπικὸν τύπον τὰς ἰδέας καὶ τοὺς πόθους τῆς ἐπομένης αὐτῷ ἀπειραρίθμου στρατιᾶς. Οὕτω τοῦλάχιστον θέλει ὁ Ἑγελος, ὅστις τὸ μιλτώνειον ἔπος θεωρεῖ δοχεῖον πάσης τότε κυκλοφορούσης ἐν Ἀγγλίᾳ ἠθικῆς ἰδέας, καὶ ἔνεκα τῆς ἐκ τούτου ἀναποφεύκτου πεζότητος τὸ ὀνομάζει ὄψιμον ἐξάνθημα, κατατάσσων αὐτὸ εἰς βαθμίδα πολὺ κατωτέρα τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Δάντου, ἀντιπροσώπων ἐποχῆς ποιητικωτέρας.¹ Τὴν

1. Αἰσθητ. τόμ. δ', σελ. 384.

αὐτὴν μομφὴν ἐπιρρίπτει κατὰ τοῦ Ἀγγλοῦ ἀοιδοῦ
δ' Ἰρίχτερ, καίτοι θαυμάζων παρ' αὐτῷ τὸν ὄντως
ἀπαράμιλλον χαρακτῆρα τοῦ ἀποστάτου ἀγγέλου.¹
Τὸ αὐτὸ ἐλάττωμα ἐπεχείρησαν, οὐχὶ ν' ἀρνηθῶ-
σιν, ἀλλὰ νὰ δικαιολογήσωσιν οἱ γάλλοι μεταφρα-
σταὶ Σατωβριάνδος καὶ Δελίλλος, καὶ ἐκ τούτου ὤρ-
μηθη ὁ Λόρδος Chsterfield, παραγνωρίζων τὰς ἀ-
ναντιρρήτους τοῦ ποιήματος καλλονάς, νὰ τοξεύσῃ τὰ
πασίγνωστα καὶ δριμύτατα ἐκείνα σκώμματα κατὰ
τοῦ βασιλοκτόνου ἀοιδοῦ. Τὸ αὐτὸ θέμα ἐπραγματεύ-
θη ὁ Macaulay ἐν εἰδικῇ μονογραφίᾳ· ἐσχάτως δὲ
ὁ Taine ἐστρέφθη εἰς τὴν κατ' ἀνάγκην πουριτα-
νικὴν πεζότητα τοῦ Μίλτωνος, ἣν κατέδειξε διὰ πολυ-
σελίδου ἀναλύσεως, ἵνα ἐξωθήσῃ εἰς τὰς ἐσχάτας ὑ-
περβολὰς τὴν ἄλλως ὀρθὴν θεωρίαν τῆς ἀναγκαίας
σχέσεως τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὴν κοινωνίαν, τὴν ἀπὸ τῆς
ἀμανίτου πρὸς τὴν ὑγρασίαν. Ἀλλ' ὁ κ. Βλάχος θε-
λει τὴν θεωρίαν ταύτην πρωτότυπον ἰδικὴν μου, τὸν
Δάντην καὶ τὸν Μίλτωνα ἀσχέτους πρὸς τοὺς διε-
φθαρμένους Γιβελίνους καὶ τοὺς πεζοὺς καθαριστάς,
καὶ ἀνάξια ἀναγνώσεως ὅσα περὶ τούτων ἔγραψαν ἐ-
σχάτως οἱ κριτικοί. Γεννηθήτω τὸ θέλημα αὐτοῦ· ἀλλὰ
καὶ εἰς ἡμᾶς ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐκδιώξωμεν τὴν ἰδέαν.
Ἐπιμενίδου κοιμηθέντος ἐπὶ ἡμισυν αἰῶνα ἐντὸς ἡσύχου
σπηλαίου, μακρὰν ἀπὸ παντὸς θορύβου συγχρόνου ἐπι-
στήμης, καὶ ἐκεῖθεν χρησιμοδοτοῦντος περὶ τῶν ζητη-
μάτων τῆς ἡμέρας, πρὶν ἔτι ἀποτινάξῃ τὸν ὕπνον ἐκ
τῶν βλεφάρων.

Μεταδιδόνοντες εἰς ἄλλου ζητήματος τὴν ἐξέτασιν

1. Εἰσαγ. εἰς τὴν Αἰσθητ. Παράγρ. 20 καὶ 66.
2. Ἱστορ. τῆς Ἀγγλ. Φιλολογίας, σελ. 222—317.

πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὄντως πονηρὸς δαίμων
ἐδίωκεν ἡμᾶς κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς δυστυχοῦς ἐκεί-
νης ἐκθέσεως τοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος· καθότι καίτοι
συμβουλευόμενοι ἀκαμάτως παντοίους συγγραφεῖς, ἐκ
φόβου μὴ φύγῃ ἡμᾶς οἷα δήποτε τις πρωτοτυπία,
οὐδὲν ἄλλο ἐν τούτοις κατωρθώσαμεν κατὰ τὸν ἐπικρι-
τὴν ἡμῶν νὰ ἐκστομίσωμεν, εἰμὴ μόνον πράγματα
παράδοξα, πρωτάκουστα καὶ ἐπαναστατικά. Μεταξὺ
δὲ τῶν ἄλλων, ὅτι ὁ καθ' ἡμᾶς αἰὼν μαστίζεται ὑπὸ
πνευματικῆς τινος ἀνησυχίας, ἐξ ἧς καθ' ἑκάστην κα-
τεδαφίζει καὶ ἀνεγείρει παντοῖα φιλοσοφικά οἰκοδομή-
ματα, τὴν δὲ ποίησιν τῆς Δύσεως, πιστὴν τοῦ πνευ-
ματικοῦ τούτου σάλου ἡχώ, χαρακτηρίζει ἡ οὕτω λε-
γομένη νόσος τοῦ αἰῶνος, ἥτοι ἡ ἔλλειψις καὶ δίψα
πίστεως καὶ ἰδανικοῦ. Κατὰ τῶν πρωτακούστων τού-
των θεωρημάτων ἀντιπρὸς τὸν κ. Βλάχον ἀνακράζει·
«Δὲν βλέπω τὸν βασανίζοντα τὰ ἄλλα ἔθνη πνευματι-
»κὸν σάλον, δὲν ἐννοῶ πῶς ἐκ νόσου οἷας δήποτε δύ-
»ται νὰ προκύψῃ ποίησις ἀξία λόγου, οὐδ' ἤκουσά
»ποτε ὡς νόσον τὴν δίψαν καὶ ἔλλειψιν ἰδανικοῦ.»
Δὲν ἐνθυμούμεθα ἐνώπιον τίνος σοφιστοῦ, ἀρνούμενου
τὴν ὑπαρξίν τῆς κινήσεως, ὁ μετ' αὐτοῦ συζητῶν ἀντὶ
πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως ἤρχισε νὰ περιπατῇ. Πρὸ
τοῦ ἰσχυριζομένου ὅτι οὐδέποτε ἤκουσε σύγχρονον ποίη-
σιν εἰκονίζουσιν τὴν δίψαν καὶ ἔλλειψιν πίστεως καὶ
ἰδανικοῦ, ἡ μόνη κατάλληλος ἀπάντησις φαίνεται ἡμῖν
ν' ἀρχίσῃ τις ν' ἀναγινώσκῃ. Ἀνοίγοντες τὸν πρόχει-
ρον τυχόντα Μυσσέτονεύρισκομεν ἐν ἀρχῇ τοῦ *Poëlle*
τοῦ ἀκολουθίου στίχους· «Χριστέ μου δὲν εἶμαι ἐξ
»ἐκείνων, οἵτινες προσέρχονται μετὰ τρόμου νὰ γο-
»νατίσωσιν ὑπὸ τοῦ θόλου τοῦ ναοῦ, οὐδὲ τοὺς κα-
»θημαγμένους πόδας σου ἀσπάζομαι τύπτων τὸ στῆ-
»θος μου ἐπὶ τὸν ἄλμαρ σου.»

»θος. Ἐγεννήθην φεῦ! ἀργὰ εἰς γέροντα κόσμον, ἀ-
 »πομαθόντα νὰ ἐλπίζῃ καὶ νὰ φοβῇται. Ἡ δόξα σου
 »ἀπέθανε, Χριστέ! οἱ ἥλοι τοῦ Γολγοθᾶ μόλις σὲ ὑπο-
 »στηρίζουσι καὶ τὸ σῶμά σου πίπτει εἰς θρύμματα ἐπὶ
 »τοῦ μαύρου σταυροῦ. Ἀλλὰ καὶ οὕτως, ἄφες τὸ ἀπιστό-
 »τερον τέκνον τοῦ ἀπίστου τούτου αἰῶνος ν' ἀσπασθῇ
 »τὴν κόνιν ταύτην καὶ νὰ θρηνήσῃ ἐπὶ τὴν γῆν, ἥτις
 »ἔζη ἐκ τοῦ θανάτου σου καὶ θέλει ἀποθάνει ἄνευ σοῦ.
 »Τίς πλέον θέλει ἐμφυσήσῃ εἰς αὐτὴν πνεῦμα ζωῆς;
 »Πρὸς ἀνακαίνισιν τῆς γῆς ταύτης ἔχουσες τὸ καθα-
 »ρώτερόν σου αἷμα. Χριστέ ὅ,τι σὺ ἔκαμες τίς ἄλλος
 »θὰ τὸ κάμει; Τίς πλέον θέλει δωρήσῃ νεότητα εἰς
 »ἡμᾶς τοὺς χθὲς γεννηθέντας πρεσβύτας; Ὁ σήμε-
 »ρον αἰὼν κεῖται ἐν τῷ τάφῳ παγερώτερος τοῦ Λα-
 »ζάρου· ἀλλὰ ποῦ εἶναι ὁ σωτὴρ, ὁ μέλλων ν' ἀποκυ-
 »λίσῃ τὴν πέτραν; Ἐπὶ τίνας πόδας πίπτει τὸ μῦρον
 »τῆς Μαγδαληνῆς καὶ ποῦ ἀκούεται φωνὴ τῆς ἡχοῦσας
 »τῆς ἀνθρωπίνης; Τίς ἐξ ἡμῶν, τίς πλέον θέλει γίνε-
 »θεός; Ἀλλ' ἵνα ὑψωθῇ τις εἰς οὐρανὸν ἀπαιτοῦνται
 »πτερά· καὶ ὁ μὲν πόθος ἔμεινε, ἡ πίστις ὅμως
 »λείπει.»

Οὕτως ἐπὶ μακρὸν ἀλόμῃ ἐξακολουθεῖ θρηνῶν ὁ
 ποιητὴς ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Σταυροῦ καὶ μετ' αὐτοῦ
 συνεθρηνεῖ ὁλόκληρος ἡ Γαλλία, καὶ τὰ ἐκ δίψης πί-
 στεως ταῦτα δάκρυα τοῦ ἀπιστοτέρου τέκνου τοῦ αἰῶ-
 νος θεωροῦνται ὡς οἱ στιλπνότατοι τῆς νεωτέρας
 ποιήσεως μαργαρίται. Ἀλλ' ἵνα μὴ τις νομίσῃ ὅτι μό-
 νας τὰς ἀνωτέρας τάξεις ἐνέμετο ἡ μεταφυσικὴ αὕτη
 δίψα, καταβαίνομεν ἀπνευστὶ ὁλόκληρον τὴν κλίμακα
 μέχρι τοῦ κατωτάτου πυθμένου, ὅπου κυλίουται ἐν
 δεσμοῖς καὶ βορβόρῳ τὰ ἐκθράσματα τῆς κοινωνίας.
 Ὅπως αἱ ἀριστοκρατικαὶ αἰθουσαι, οὕτω καὶ τὰ κα-

παγώγια τῆς Γαλλίας εἶχον τὸν ποιητὴν αὐτῶν. Οὐχὶ
 Σύην τινὰ ἢ Βίκτωρα Οὐγον ἀπὸ τοῦ σπουδαστηρίου
 δημοκοποῦντα, ἀλλὰ γνήσιον τέκνον τοῦ κατέργου,
 πλαστογράφον, κλέπτην καὶ δολοφόνον, τὸν Λακε-
 ναῖρον, γράφοντα τὴν παραμονὴν τῆς κατατομήσεως αὐ-
 τοῦ τοὺς κατωτέρω στίχους: «Γνωρίζεις, Θεέ μου, πόσον
 »πάσχω διστάζων. Κατάβα σὺ εἰς τὴν καρδίαν μου, ἀ-
 »φοῦ δὲν δύναμαι νὰ ὑψωθῶ μέχρι Σοῦ. Δὲν εἶμαι ἐκ
 »τῶν δειλῶν ἐκείνων, οἵτινες καταφεύγουσιν εἰς τὸ δόγ-
 »μα τῆς μετὰ θάνατον ἀνυπαρξίας, ἵνα ἀποφύγῃσι τῆς
 »διαγωγῆς των τὴν εὐθύνην. Μυριάκις προτιμῶ τὸ αἰώ-
 »νιον πῦρ τοῦ αἰωνίου ὕπνου καὶ στέργω πᾶσαν βᾶ-
 »σανον, ἀρκεῖ μόνον νὰ σὲ γνωρίσω. Εἰσάκουσον, Ὑ-
 »ψιστε, τὴν δέησίν μου. Τόξευσον εἰς τὰ στήθη μου
 »μίαν πίστεως ἀκτίνα, διότι αἰσχύνομαι νὰ ἦμαι μό-
 »νον ὕλη καὶ ἐν τούτοις δὲν πιστεύω.»¹

Ἀντὶ τῆς ἀντιθέσεως τῆς ἀνωτέρας θεωρήσαντες ἐν τοῖς ἀνω-
 τέρω στίχοις σαφῶς εἰκονιζομένην τὴν βασανίζουσαν
 τὸν αἰῶνα καὶ ἐμπνέουσαν τοὺς ποιητὰς αὐτοῦ δίψαν καὶ
 ἔλλειψιν πίστεως καὶ ἰδανικοῦ, πρέπει τότε νὰ θραύσω-
 μεν τὸν κάλαμον ἡμῶν, ὁμολογοῦντες ὅτι εἴμεθα ἡλίθιοι.
 Συντρόφους ὅμως ἐν ἡλιθιότητι θέλομεν ἔχει πολλούς.
 Ἄν ὁ ἐπικριτὴς ἡμῶν δὲν πείθεται τοῖς ποιηταῖς, πρό-
 χειροι ὑπάρχουσιν οἱ φιλόσοφοι καὶ κριτικοί, παρ' ὧν
 δυνάμεθα νὰ μάθωμεν ἂν ἰδικὴ μου ὀπτασία εἶναι ὁ
 νοσηρὸς οὗτος σάλος, θν ὁ κ. Βλάχος μεθ' ὑπερηφάνου
 αὐταρσεσκείας ταπεινῶς ἐξομολογεῖται ὅτι δὲν βλέπει.
 Πρὸ πάντων ὅμως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ἀφοῦ
 οὐδεὶς αἰὼν ὑπῆρξεν ἀπηλλαγμένος ἰδιάζοντος αὐτῷ
 πνευματικοῦ σάλου, ὁ σήμερον ὑπάρχων πρέπει νὰ

1. Οἱ στίχοι οὗτοι περιέχονται ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Λακεναί-
 ρου. Βλ. τὴν συλλογὴν τοῦ Foulquier, τόμ. α'.

ἀποδειχθῇ ἔντως ἐξαιρετικὸς καὶ ὅλως διάφορος τῶν προηγηθέντων, ἵνα δικαιώσῃ ἡμᾶς θεωροῦντας αὐτὸν ὡς τὴν πρωτίστην πηγὴν τῆς συγχρόνου ποιήσεως. Ἀλλὰ καὶ τοιοῦτος παρὰ πάντων ὁμολογεῖται. Ὁ κατὰ τὸν ις' αἰῶνα ἀναφανείς, ἐξ οὗ προῆλθεν ἡ μεταρρύθμισις, ἀνεστάτωσε μὲν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ κράτος, πλημμυρίσας δι' αἵματος τὴν Δύσιν, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἐπῆνεγκεν, ἐν ἀρχῇ τοῦλάχιστον, ἐπίτασιν μᾶλλον ἢ μείωσιν εὐσεβείας. Αἱ ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ Μεγάλου ἐριδες περὶ Χάριτος καὶ ἐλευθέρας αἵρέσεως ὀλίγους ἐκώλυνον νὰ μεταβαίνωσιν εὐσεβῶς τὸ πρῶτ' εἰς τὴν λειτουργίαν καὶ νὰ χειροκροτῶσι τὸ ἑσπέρας τὴν Φαίδραν καὶ τὴν Ἑρμιόνην, οὐδεμιᾶς ὑπαρχούσης τότε σχέσεως μεταξὺ ποιήσεως καὶ θεολογίας. Ὁ σάλος ὅμως, ὃν ὁ θνήσκων δέκατος ὄγδοος αἰὼν ἐκληροδότησεν εἰς τὸν παρόντα, ἐκλόνησεν αὐτὰς τὰς βάσεις, ἐφ' ὧν στηρίζονται αἱ παλαιαὶ ἀποφάσεις καὶ περὶ τῶν πίδες. Ἡ ἐπιστήμη, ἀντὶ νὰ λαλῇ ὡς πρότερον νεκρὰν γλῶσσαν μεταξὺ τεσσάρων ἀκαδημαϊκῶν τοίχων, ἀγορεύει σήμερον ἐν ὑπαίθρῳ διὰ γλώσσης εἰς πάντας καταληπτῆς. Τὸ ὀγκῶδες λατινικὸν εἰς φύλλον ἀντικατέστησεν ἡ εὐληπτος καὶ εὖωνος φυλλὰς, ἐν πάσῃ δὲ συζητήσῃ οἱ ὀλίγοι θέλουσι κριτὰς τοὺς πολλοὺς. Δυστυχῶς ὅμως ἡ οὕτω δημοκοποῦσα ἐπιστήμη σπανίως ἔτυχεν ἔχουσα νὰ μεταδώσῃ παρήγορα ἀγγέλματα εἰς τὸ πλῆθος. Γνωστὸν εἶναι διὰ τίνων βαθμίδων ἡ μὲν γερμανικὴ θεολογία κατῆλθεν ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας εἰς τὴν ἄρνησιν πάσης ἀποκαλύψεως, ἡ δὲ φιλοσοφία ἀπὸ τοῦ ὀπωσδήποτε κατασκηνοῦντος ἐν τῇ ὕλῃ θεοῦ τοῦ Ἑγέλου εἰς τὰς ἄκρας θεωρίας τῶν νεοεγγελαϊκῶν, καθ' οὓς ἡ ἰδέα τοῦ θείου οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ ἀπλῆ ἀντανάκλασις τοῦ ἐν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ πόθου

ἀνερίκτου τινος εὐδαιμονίας, πρὸ τῆς ὁποίας γονυπετοῦμεν, ἐκλαμβάνοντες τὴν ἡμετέραν ἐν κατόπτρῳ εἰκόνα ὡς ὃν αὐθύπαρκτον καὶ πραγματικόν. Ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖ ἡδυνήθη νὰ σταματήσῃ ἡ ἀκατάσχετος τοῦ αἰῶνος πρὸς κατεδάφισιν ῥοπή. Ἡ ἀπλῆ αὕτη ἀντανάκλασις ἐφάνη καὶ κείνῃ δεισιδαιμονία, τὸ κάτοπτρον ἐθραύσθη καὶ τοὺς μεταφυσικοὺς διεδέχθησαν οἱ φυσικοὶ, θεμελιούντες τὴν νέαν φιλοσοφίαν ἐπὶ τῶν ἐξῆς δύο ἀξιομαμάτων: «Ὡς δὲν ὑπάρχει ὕλη ἄνευ δυνάμεως, οὕτως οὐδὲ δύναμις ἄνευ ὕλης.» (Moleschott). «Ἡ σκέψις εἶναι ἔκκρισις τοῦ ἐγκεφάλου ὡς τὸ οὖρον τῶν νεφρῶν.» (Vogt). Εἰς τὰς θρασυτήτας ταύτας καὶ ἀκριτομυθίας τῆς ἐπιστήμης ἀπεκρίθη ἡ Ἐκκλησία, παρασυρομένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἀντιδράσεως, δι' ἄλλων ὑπερβολῶν, ἀντιτάσσουσα εἰς τοὺς ὕλιστάς τῆς Γερμανίας καὶ τοὺς ἐμπειρικούς τῆς Γαλλίας τὸν Σύλλατον, τὰ κληρικὰ πάνεπιστήμια, τὰς προσκυνήσεις, τὰ σύγχρονα θαύματα καὶ τὸ δόγμα δευτέρας ἀχράντου συλλήψεως, ἐξ ὧν προέκυψε τὸ σχίσμα τῶν παλαιοκαθολικῶν καὶ ἡ πνευματικὴ ἀναστάτωσις τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀντιδράσεως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ὁ ἐν πάσῃ εὐαισθητῇ καρδίᾳ ἐγερθεὶς ἐκ τῶν νέων φιλοσοφημάτων ψυχολογικὸς σάλος. Τὸ ἀρχαῖον μάννα τῆς πίστεως, ἐξ οὗ ἀπὸ δεκαοκτῶ αἰώνων ἀπέζη ἡ ἀνθρωπότης, καίτοι μυρίας ὑποστάν παρὰ τῶν ἱερέων νοθεύσεις, φαίνεται ἐν τοῦτοις τόσον γλυκὺ, παραβαλλόμενον πρὸς τὸν ζῆρον ἄρτον τῆς ἐπιστήμης, ὥστε ὀλίγοι αἰσθάνονται τὸν στόμαχον αὐτῶν ἀρκούντως ἰσχυρὸν πρὸς ἀπότομον μεταβολὴν διαίτης. Ἀλλ' οἱ μὲν κλείουσι ἐπιμόνως τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐλπίζοντες νὰ παρατείνωσι τὸ ἀφιπτάμενον χρυσοῦν ὄναρ τῆς ἀθανασίας· οἱ δὲ ζητοῦσιν ἐνα-

γωνίως συμβιβασμόν τινα μεταξὺ πίστεως καὶ ἐπιστήμης, ἐνῷ ἄλλοι, θεωροῦντες ἀνεπιστρεπτὴ ἀπολώ-
λως τὸ ἀρχαῖον ἰδανικόν, ἀγωνίζονται νὰ τοποθετή-
σωσιν ἐν οἷον δῆποτε ἄλλο εἶδωλον ἐπὶ τοῦ χηρεύον-
τος θρόνου. Οἱ Ἑγελειανοὶ προτείνουν σὺν τοιοῦτον
τὸν Ἀνθρωπισμόν (Humanismus), οἱ ἐμπειρικοὶ
νέαν Ἀθηνᾶν, ἥτοι τὸ ἀφηρημένον σύνολον πασῶν τῶν
ἐπιστημῶν, ὁ Ῥενὰν ἀόριστόν τι καὶ ἀκατάσκευον ἰδα-
νικόν, ὁ Στράους τὴν τέχνην, καὶ ἕτερος μέγας γερ-
μανὸς αὐτὸν τὸν Βοῦδαν. Ὁ σήμερον αἰὼν παρίσταται
ὑπὸ τὸ ἀλλόκοτον σχῆμα Διογένους ἀνάψαντος φανά-
ριον πρὸς ἀναζήτησιν Θεοῦ, καὶ ἀνερευνῶντος πάσας
τὰς εὐρωτιώσας φιλοσοφικὰς ἀποθήκας, ἀπὸ τοῦ Ζο-
ροάστρου μέχρι τοῦ Σουεδεμβόργου. Ἄν δὲ πρὸς κύρωσιν
τῶν ἀνωτέρω ἐφαίνοντο ἡμῖν ἀναγκαῖαι παραπομπαί,
ἔπρεπε νὰ σημειώσωμεν τὰς ἐξ αὐτῶν προκύψαν-
τας χριστιανικὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν
ἀκαδημικῶν ἐκείνων, ὅτι οἱ ἀκαδημικοὶ καὶ οἱ
χριστιανοὶ ἔτυχε νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας ἡμῶν εἴτε ποίημα,
εἴτε μυθιστόρημα, εἴτε φιλοσόφημα ἢ καὶ καθαρῶς
ἐπιστημονικὸν βιβλίον, ἀπὸ τοῦ Βύρωνος μέχρι τοῦ Βω-
δελαίρου, ἀπὸ τοῦ Schelling μέχρι τοῦ Moleschott,
ἐν ᾧ δὲν ἀντανακλᾶται ὁ σάλος οὗτος. Ἀλλὰ πλὴν
τούτων ἔπρεπε καὶ εἰς ἐγκυκλίους ἀρχιερέων νὰ παρα-
πέμψωμεν, καὶ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς γαλλικῆς Γερου-
σίας, ἧς ὁλόκληρον συνεδρίαν ἀπησχόλητε τὸ σκάν-
δαλον τῆς ἐκ τοῦ πιθήκου καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου,
καὶ εἰς σατυρικὰς ἀκόμῃ ἐφημερίδας, αἵτινες ἀνεμί-
χθησαν κἀκεῖναι εἰς τὴν πάλιν, ὅτε διήρει τὴν Γαλλίαν
συζητούμενον ἐν ἀκαδημαῖς, λέσχαις καὶ καφενεῖοις
τὸ ζήτημα τῆς αὐτομάτου ἐμφανίσεως τῆς ζωῆς. Ἐν-
θυμούμενοι δὲ ὅτι, καθ' ἣν ἀκριβῶς ὥραν ἐμαίνετο
ἀγριωτέρα ἢ ἀνεμοζάλη, καὶ ἀντήχουν αἱ δυσσεῖνοι ὡ-

ρυγαὶ τοῦ Max Stirner, τοῦ Ἀρνόλδου Ruge, τοῦ
Buchner, τοῦ Wagner καὶ τοῦ Vogt καὶ τῶν Νεο-
φικτιανῶν αἱ ἀνταπαντήσεις, ὁ ἡμέτερος ἐπικριτὴς εὐρί-
σκετο ἐν Γερμανίᾳ, συγχαιρόμεθα αὐτὸν ἐξ ὅλης καρ-
δίας κατορθώσαντα νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀκοήν του οὕτως
ἀμίαντον ἀπὸ τῶν ἀπαισίων ἐκείνων ἀκουσμάτων,
ὥστε νὰ δύναται νὰ γράφῃ σήμερον ἐν πεποιθήσει :
« Δὲν βλέπω τὸν ταραττόρτα τὰ ἔθνη τῆς Δύσεως
« πνευματικὸν σάλον. » Ἡ τοιαύτη ἀποξένωσις ἀπὸ
τοῦ κύκλου διεφθαρμένου αἰῶνος πρὸς μόνην τὴν τοῦ
Στηλίου δύναται νὰ παρὰβληθῇ, ἢ τῶν ἀρχαίων ἐκεί-
νων χριστιανῶν, οἵτινες κατὰ Ἀγ. Βασίλειον ἴσταντο
ἐν μέσῳ τῶν ἐθνικῶν ὡς ψυχρὰ ἀγάλματα, ἀκίνητοι
πρὸς πᾶσαν φαντασίαν καὶ ἐπαφήν. Ἀλλ' ἵνα μὴ νο-
μίσετε ὅτι μεγαλοποιούμεν τὸ κατόρθωμα, ἔστωσαν
ἡμῖν ὁμοῦς τὰς ἐξ αὐτῶν ἀποφάσεις τοῦ σάλου τούτου,
τὰ κατωτέρω χωρὶς οὐκ ἐξόχων Γερμανῶν. Κατὰ
τὸν Φαῦερβάχον : « Πάντα τὰ ἀπὸ ἐξακισχιλίων ἐτῶν
» ταραζάντα τὴν ἀνθρωπότητα κακὰ ὀνειράτα ἔδω-
» καν ἀλλήλοις ἀπαισίαν καὶ ὀχληροτάτην συνέντευ-
» ξιν ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐποχῇ. Ἡ σύγχυσις ἰδεῶν εἶναι
» μοναδική, ὁ δὲ σάλος τοιοῦτος, ὥστε νομίζει τις ὅτι
» παρίσταται εἰς χορὸν βρυκολάκων » Καὶ κατωτέρω :
« Σήμερον ἡ ἀνθρωπότης ὑφίσταται τὸν βαρύτετον πα-
» ροξισμόν τοῦ ἀπὸ δεκαοκτῶ αἰώνων ταρασσόντος
» αὐτὴν κακοήθους ὑπερφυσικοῦ πυρετοῦ. »¹ Ὁ δὲ Har-
tman τῆς ἀπαντήσεως αὐτοῦ εἰς τὸ τελευταῖον πολύ-
κροτον βιβλίον τοῦ Στράους προτάσσει τὴν ἀκόλουθον
σκέψιν : « Οὐδέποτε ἐφάνη γενεὰ ἀπιστοτέρα τῆς πα-
» ρούσης, ἀλλ' οὐδὲ βαθυτέρον συνταρχθεῖσα ὑπὸ τῶν
» θρησκευτικῶν ζητημάτων. » Ἡμεῖς δὲ ἐν πάσῃ τα-

1. Περί Θεοῦ καὶ Ἀθανασίας σελ. 364.

πεινότητι δμολογοῦμεν ὅτι μακαρίζοντες ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ ἀγῶνος τὴν Ἑλλάδα ὡς διαφυγοῦσαν τὸ μόλυσμα τοῦ αἰῶνος, ἀπεβλέπομεν πρὸ πάντων εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐργατικοῦ καὶ φιλονόμου λαοῦ, ἀλλ' ἔδη μετὰ πλείστης ὅσης χαρᾶς πληροφορούμεθα ὅτι τὰ συγχαρητήρια ἡμῶν δυνάμεθα νὰ ἐπεκτείνωμεν καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν λογίων.

Οὐ μόνον δὲ τὴν ὑπαρξίν τοῦ σάλου τούτου ἀρνεῖται ὁ ἡμέτερος ἐπικριτής, ἀλλ' οὐδὲ δύναται νὰ ἐννοήτῃ «πῶς ἐκ νόσου οἷας δῆποτε δύναται νὰ προκύψῃ ποίησις ἀξία λόγου.» Ἀλλὰ τότε πρέπει ἐξ ἅπαντος ἢ νὰ παραδώσωμεν εἰς τὸ πῦρ ὡς ἀναξίους λόγου τοὺς καλλίστους στίχους ὅσοι ἐγράφησαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἢ νὰ κηρύξωμεν ἀνοήτους πάντας ἀνεξαίρετως τοὺς κριτικούς, τοὺς περιγράφοντας διὰ μακρῶν τὴν νόσον, ἢ καὶ ἐξ ὧν καὶ ἐσπασαν τὰς ποιητικωτάτας κριτικὰς τῶν ἡμετέρων, τοῦ Μυσσέτου, τοῦ Πόου καὶ τοῦ Τενυσῶνος. Πρῶτοι δὲ βεβαίως πρέπει νὰ ριφθῶσιν εἰς τὴν πυρὰν οἱ «*Λησταὶ*» τοῦ Σχιλλέρου, ὁ «*Βέρθερος*» τοῦ Γαίτου, ὁλόκληρος ὁ Ἀρνίμ, ὁ Νοβάλης, ὁ Ἰμερμαν, ἡ Βεττίνα, ὁ Βρεντᾶνος καὶ σύμπας τῆς Γερμανίας ὁ πεζὸς τε καὶ ἔμμετρος ῥωμαντισμὸς, ἀφοῦ κατὰ μὲν τὸν γηράσαντα Γαῖτε «*ἡ ἔμπνευσις αὐτοῦ εἶναι καθαρῶς παθολογική*», κατὰ δὲ τὸν Ἀϊρε «*τὸ ἐπὶ τῆς παρειᾶς του ἐρύθημα δὲν εἶναι πορφύρα ὑγείας, ἀλλὰ φλόξ πυρετοῦ.*» Οὕτως ἀποφαίνεται καὶ ὁ Φίχτε λέγων: «*Ἡ ἐπιθυμία ἰδανικοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὸν ἄνθρωπον καθιστᾷ αὐτὸν δυστυχῆ ἄνευ οὐδενὸς πραγματικοῦ λόγου δυστυχίας καὶ γεννᾷ οὕτω τὴν νοσοῦσαν καλλονήν.*»¹ Τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἀνέπτυξεν ὁ Ἑγελος ἐ-

1. Παρ' Ἑγέληφ Αἴσθητ. τόμ. Α', σελ. 62.

ζηγῶν διὰ στιλπνῆς ἀλύσου ἀκαταμαχῆτων θεωρημάτων τὴν μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας τέχνης διαφορὰν, τοὺς ματαιοὺς ταύτης ἀγῶνας πρὸς ἀποτύπωσιν ἀνωτέρου τινὸς τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων ἰδανικοῦ καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀπελπισίαν. Ὡς ἀντίδοτον κατὰ τῆς ἀπελπισίας ταύτης καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ καλουμένης ἀξίας νοσοκομείου συγχρόνου ποιήσεως εἶχε στήσαι ὁ Γαῖτε ἀντικρὺ τῆς κλίνης τοῦ γιγαντιαίαν προτομὴν τοῦ Διός, πρὸ τοῦ ὁποῖου ἤρχετο ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου, ζητῶν παρ' αὐτοῦ ἀρχαιοπρεπῆ γαλήνην ψυχῆς. Ἀλλὰ πλὴν τῶν φιλοσόφων καὶ φιλολόγων τὸ ζήτημα ἀπησχόλησε πλείστους καὶ ἐπιφανεῖς πολιτικούς ἄνδρας. Τὸν Κορμενῖνον, παρομοιάσαντα ἐν ἀναλύσει τῶν ἔργων τοῦ Λαμαρτίνου τὴν μὲν ἀρχαίαν ποίησιν πρὸς καλὴν παρθένον ἐστεμμένην διὰ βόδων, τὴν νεωτέραν πρὸς μακρὸν φάσμα, σείον τὰ ὅστα τοῦ ἐν μέσω μνημείων τὸν κοινωνιστὴν φιλόσοφον Πέτρον Leroux,¹ τὸν ἡγέτην τῆς ἀντιπολιτεύσεως Βενιαμῖνον Κωνστάν,² τὸν Γυζῶτον καὶ ἄλλους ὁμοτίμους, ὧν ἡ μέριμνα περὶ τούτου ἀποδεικνύει τὴν νοσηρὰν ἔμπνευσιν τῆς συγχρόνου ποιήσεως οὐχὶ ἐλάττωμα φιλολογικόν, ἀλλὰ πληγὴν κοινωνικὴν ἀντανκλωμένην ἐν τῇ ποιήσει. Πάντες οὗτοι ὡμολόγησαν ὅτι ἡ μὲν ἀρχαία ποίησις ἦτο ὑγιής, ἡ δὲ χριστιανικὴ ἢ ῥωμαντικὴ ἀνιάτως ἄρρωστος, πρὸ πάντων δὲ κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, τὸν παραλαβόντα ἐκ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνέπαφον τὸ αἶσθημα τῆς ματαιότητος

1. Βλ. Παρατηρήσεις περὶ τῆς Συγχρόνου ποιήσεως προταχθείσας τῆς γαλλ. μεταφράσεως τοῦ Βερθέρου.

2. Οὗτος ἐπραγματεύθη τὸ ζήτημα διὰ τοῦ γνωστοῦ μυθιστοράματός: «*Ἄδολφου.*»

τοῦ κόσμου τούτου, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀμείωτον τὴν ἐλπίδα ἄλλου καλλιτέρου. Ἄλλ' ἐπεται ἄρα ἐκ τῆς ἀρρώστιας ταύτης τῆς νεωτέρας ποιήσεως ὅτι πρέπει αὕτη νὰ θεωρηθῇ ἀναξία παντὸς λόγου, ὅτι περὶ εἶναι τὰ ὄνειρα τοῦ υπερφυσικοῦ πυρετοῦ καὶ ἄμουσοι αἱ σήμερον ἀντηχοῦσαι ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τούτων ἀπηλπισμένοι κραυγαί; Τοῦτο διστάζομεν νὰ παραδεχθῶμεν καὶ νὰ ρίψωμεν μετὰ τοῦ κ. Βλάχου τὸ ἀνάθεμα ἐπὶ τὸ ἡμῖς τῆς ποιήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἄν δὲ οὐδόλως ἄπτονται τῆς καρδίας τοῦ ἡμετέρου ἐπικριτοῦ τὰ ὑγρά βλέματα τῶν ἐκστατικῶν παρθένων τοῦ μεσαιῶνος; ἂν ἄσσμα εὐρίσκη τὰ νοσηρὰ ἄνθη τοῦ ῥωμαντισμοῦ καὶ ἡχῇ ἄμουσον εἰς τὴν ἀκοήν του τὸ κροῦσμα κώδωνος θρηνοῦντος περὶ δυσμὰς ἡλίου τὴν θνήσκουσάν ἡμέραν, ἐν ἐλλείψει ἄλλης αἰσθήσεως ἀποτεινόμεθα τότε εἰς τὴν γελοῖαν καὶ ἐλπίστον τὴν ἐλαχίστον νὰ συμφωνήσῃ μετ' ἡμῶν, ὅτι τοιοῦτο εἶναι κακῆϊνο προϊόν νόσου καὶ κάλλιστον ἐν τούτοις φαγητόν.

Ἐν τῇ παρούσῃ ἡμῶν ἀπαντήσῃ, ἀναγκαζόμενοι νὰ συμπιέζωμεν πλῆθος σπουδαίων ζητημάτων ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τῆς ἡμετέρας ὑπομονῆς, ὁμοιάζομεν μαθηματικὸν ἀγωνιζόμενον νὰ λύσῃ τὸ ἀρχαῖον πρόβλημα τοῦ μεγίστου ἐν ἐλαχίστῳ. Ἀλλὰ φοβούμενοι μὴ καὶ οὕτω καταχρώμεθα τῇ ἡμετέρᾳ εὐμενείᾳ, θέλομεν ἀπαντήσῃ τρέχοντες εἰς δύο τελευταίους ὄντως παραδόξους τοῦ ἡμετέρου ἐπικριτοῦ χρησμούς.

Ὁ κ. Βλάχος, διαιρῶν αὐτογνωμόνως τοὺς ποιητὰς εἰς ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς, εἰς μόνους τοὺς τελευταίους τούτους συγχωρεῖ ν' ἀρμόζωσι τὴν λύραν πρὸς τὰς διαθέσεις τοῦ κοινοῦ, ἐνῶ τοὺς ἀληθεῖς θέλει αὐτάρκειαι καὶ ὅλως ἀπ' αὐτοῦ ἀνεξαρτήτους, τὸν δὲ τοιοῦτον

ἰσχυρισμὸν θεωρεῖ ἀρκούντως ἀποδεδειγμένον διὰ τοῦ γνωστοῦ ἄσματος τοῦ Γαῖτε, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς παρομοιάζεται πρὸς πτηνὸν ἄδον ἐπὶ κλάδου καὶ ἀρκοῦν ἱπαθλον νομίζον τὴν ἐκ τοῦ ἄσματος του ἡδονήν. Ἀλλὰ τὸ τετράστιχον τοῦτο λεπτομερῶς ἀνέλυσε καὶ ἐσχολίασεν ὁ Ἑγελος, ἀποδείξας ὅτι ἐγράφησαν μὲν ἱσως οὕτω παροδικὰ τινὰ προϊόντα λυρικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὁ κανὼν ὅμως οὐδόλως ἐφαρμόζεται εἰς τὴν σπουδαίαν ποιήσιν, καὶ οὕτε ὁ Πίνδαρος οὕτε ὁ Σαίξ-πεῖρος ἐστιχοῦργουν ὅπως τερετίζει τὸ πτηνόν, ἀλλ' ἐξέφραζον τοὺς μυχίους πόθους ὁλοκλήρου λαοῦ.¹ Καὶ τὰ μὲν παρ' Ἑγέλω οὐδόλως εἶναι ἄπορον ν' ἀγνοῇ ὁ ἡμέτερος ἐπικριτής, ἀλλ' ἂν ἐλάβανε τοῦλάχιστον τὸν κόπον νὰ στρέψῃ ὀλίγα τινὰ φύλλα τῆς περιεχούσης τὸ ἀνωτέρω τετράστιχον συλλογῆς τοῦ Γαῖτε, ἢν εἶχεν ἀνὰ χεῖρα, ἤθελεν εὖρεϊ εὐθὺς ἐν τῇ πρώτῃ ἀνελίσσει τὰ πρῶτα ἄσματα ἀρχόμενον διὰ τῶν ἐξῆς στίχων: «Οἱ ποιηταὶ ἀγαπῶσι νὰ ἐπιδεικνύωνται εἰς τὸ πλῆθος καὶ ἔχουσιν ἀνάγκην τῶν ἐπευφημιῶν αὐτοῦ.» Ἐξακολουθῶν ἔπειτα ν' ἀνελίσσῃ τὸν Γαῖτε ἤθελεν εὖρεϊ ἐν ἄλλῳ τόμῳ τὴν ἐξῆς περικοπήν: «Ὁ ποιητὴς οὐδέποτε πρέπει νὰ παρεκτρέπεται τῆς ὁδοῦ, ἣν χαρὰσσουσιν αὐτῷ αἱ διαθέσεις τοῦ ἔθνους του, οὕτε ν' ἀρκῆται εἰς ἑαυτόν· διότι ἔχει ἀπαραίτητον ἀνάγκην πρὸς ἐπιτυχίαν ἐξωτερικῆς παρορμήσεως καὶ κοινοῦ ἐνδιαφερομένου εἰς ὅ,τι γράφει.»² Ἄν δὲ πλὴν τούτων ἐλάβανε τὸν κόπον ν' ἀναγνώσῃ τὰ παρὰ τῷ Ρίχτερ περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος,³ τὰς ἐξομο-

1 Αἰσθητ. τόμ. α', σελ. 99.

2. Συνδιάλεξις (Gesprache) μετὰ τοῦ Ἑκερμάνου, τόμ. Α', σελ. 103.

3. Εἰσαγ. εἰς τὴν Αἰσθητικὴν τὸμ. α', σελ. 149.

λογήσεις τοῦ Λοπεδεβέγα¹ καὶ τοῦ Ρακίνα, ἢ τοῦλάχιστον τὰ παρ' Ἀσωπίω περὶ Εὐριπίδου, ἤθελεν εἶ
ἅπαντος πεισθῆ ὅτι καὶ οἱ μέγιστοι τῶν ποιητῶν, ἀντί
νὰ θεωρῶσιν ὡς τὰ πτηνὰ ἀρκοῦν ἑπαθλον τὴν ἐκ τοῦ
ἰδίου ἄσματος ἡδονήν, ἔχουσιν ἀπ' ἐναντίας ἀπαραίτη-
τον ἀνάγκην τοῦ θορύβου τῶν χειροκροτημάτων, ἵνα
στιχουργῶσιν, ὡς οἱ ἡμίονοι, ἵνα βαδίζωσι, τοῦ ἤχου
τῶν ἀναρτωμένων εἰς τὸν τράχηλον αὐτῶν κωδῶνων.

Ἐπὶ τέλους μέμφεται ἡμᾶς πικρῶς ὁ κ. Βλάχος
ὡς ἀναζητήσαντας ἀτμοσφαῖραν ποιητικὴν ἐνταῦθα
ἐν Ἀθήναις, ἀντὶ νὰ μεταβῶμεν πρὸς εὗρεσιν τοιαύτης
εἰς τὰ παρθένα δάση τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τὰς κρημνω-
ρείας τοῦ Ταυγέτου. Οὐδέποτε τῷ ὄντι εὐτυχήσαντες,
ν' ἀναβῶμεν τόσῳ ὕψηλόν, οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ τῶν
ἐκεῖ ὑπαρχόντων σήμερον ταμείων νεοελληνικῆς ποιή-
σεως, συνεμερίζομεθα δὲ καὶ τὴν κοινὴν πρόληψιν, καθ'
ἣν ἡ πρωτεύουσα θεωρεῖται ἡ ἀκρότης τοῦ ὄρους
ἔθνους καὶ ὁ ἐπαρχιακὸς βίος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ
ἥττον ἀνορθόγραφος ταύτης ἀντιγραφῇ. Ἀλλ' ὅπως
δήποτε ὄντως μεγάλη πρέπει νὰ ᾔηται ἡ ἀντιπάθεια
τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας πρὸς τὴν ποίησιν ταύτην,
ὥστε νὰ ἐξορίσῃ αὐτὴν εἰς τοιαύτας ἀξένους καὶ φο-
βεράς ἐρημίας. Ἀλλ' ἴσως ἐλήφθη τὸ σκληρὸν τοῦτο
μέτρον, ἵνα μὴ ἡ σύγκρισις πρὸς τοιαύτην ἀληθῆς ἐμ-
πνευσιν ἀποβῇ ὑπὲρ τὸ δέον ταπεινωτικὴ διὰ τὴν
πεζότητα τῆς πρωτεύουσας καὶ τὰς δάφνας τῶν ἐν
αὐτῇ στιχοπλόκων, περὶ ὧν μόνον ἦτο παρ' ἡμῖν ὁ
λόγος, ἐνῶ ἡ σήμερον σιγῶσα Μοῦσα τῶν ὁρέων, ἥς
ἐκκηρύχθημεν ἀνεπιφυλάκτως θαυμασταί, οὐδεμίαν εἶ-
χε παρ' αὐτῶν ὑπερασπίσεως ἀνάγκην.

1. Βλ. τὸ περὶ αὐτοῦ ἄρθρον εἰς τὴν «Γεν. Βιογραφίαν» τοῦ Michaud.

Σημειώσεως δὲ ἄξιον φαίνεται ἡμῖν καὶ τοῦτο, ὅτι
ἐν τῇ παρούσῃ ἐποχῇ γενικοῦ περὶ παντὸς πράγματος
δισταγμοῦ, καθ' ἣν αὐτοὶ οἱ μέγιστοι συγγραφεῖς ἀπέ-
χουσι πάσης ἀπὸ τρίποδος ἀποφάνσεως, μεταχειρι-
ζόμενοι κατακόρως τὰ διστακτικὰ ἐπιβήματα,¹ ὁ κ.
Βλάχος κατῴρθωσε νὰ γράψῃ πολυσέλιδον διατριβήν,
μὴ περιέχουσαν οὔτε ἐν ἴσῳ, οὔτε ἐν πιθανῳ, οὐδὲ
τὸ ἐλάχιστον ἀν δὲν ἀπατῶμαι. Ἀλλὰ περὶ πάντων
ἐτοίμως καὶ ἀδιστακτικῶς αποφασίζει. Τὴν μίαν θεω-
ρίαν ὀνομάζει ἀποτόμως ψευδῆ, καὶ ἄλλην ἀνήκουσαν
εἰς πασίγνωστον φιλοσοφικὴν σχολὴν θέλει πρωτάκου-
στον ἰδικὴν μου. Ἐκφράζων μίαν οἶαν δῆποτε γνώμην
του κηρύττει συμφῶνους πρὸς αὐτὴν πάντας ἀνεξαίρε-
τως τοὺς κριτικούς μικροὺς τε καὶ μεγάλους, καὶ πρὸς
βεβαίωσιν τούτου παραπέμπει εἰς τοὺς εἰπόντας ἀκρι-
βῶς τὸ ἐναντίον. Τοὺς μακαρίτας ἀδελφοὺς Σούτσους
θέλει ἀποφάσσειν ὅτι ἡ ἀκρότης τοῦ ὄρους τὸν Κορνήλιον καὶ
τὸν Ρακίναν. Τὸν κ. Ραγκαβὴν συγκαταλέγει μετὰ
τοῦ κ. Ἀχιλλέως Παράσχου μετὰ τῶν γνησίων
Ἑλλήνων, τῶν ὅλως ξένων εἰς τὰ μαγγανεύματα τοῦ
εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὸν δὲ παροιμιώδη κατα-
στάντα ἐν Ἰταλίᾳ διὰ τὴν ἀρχαϊκὴν τοῦ ὕφους ἐγ-
κράτειαν Λεοπάρδην συγκατηγορεῖ μετὰ τοῦ Μανζόνι
ὡς διδάξαντα τὸν Ζαλακώστιαν τὴν στομφολογίαν.
Τοιαύτην θραῦσιν δὲν ἤθελε κατορθώσῃ οὔτε ὁ κ.
Ἀφεντούλης ὁμιλῶν περὶ Δάντου, οὔτε σεισμὸς ἐντὸς
ἐργαστηρίου ὑαλικῶν. Ἡμεῖς δὲ ἀφ' ἐνὸς μὲν τοιαῦτα

1. Ἀναγινώσκοντες τὸ τελευταῖον πόνημα τοῦ Ρενάν ἐση-
μειώσαμεν ἐν αὐτῷ πλείστας περιόδους περιεχούσας δύο ἢ
τρία ἴσως καὶ ἰσάριθμα πιθανῶς. Καθηγητὴς δὲ τις
τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν τὴν αὐτὴν
παρατήρησιν περὶ τοῦ Haekel.

ἀναγινώσκοντες, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰλικρινῶς ἐπιθυμοῦν-
τες νὰ ἐπιτύχωμεν λύσιν τινὰ τῶν ἀνωτέρω αἰνιγμα-
των ὅπως δῆποτε εὐνοϊκὴν πρὸς τὴν ἐμβρίθειαν καὶ
τὰς κριτικὰς γνώσεις τοῦ κ. Βλάχου, μόνον μίαν εὐ-
ρομεν πιθανὴν, τὴν ἐξῆς: ὅτι ὡς ἄλλοτε ἔκρινε καλὸν
νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὸν βουτσιναιὸν ἀγῶνα γερμανικὸν
δρᾶμα ὡς πρωτότυπον ἰδικόν του, ἵνα λάβῃ τὴν ἐπι-
οῦσαν τὴν εὐχαρίστησιν νὰ σκόψῃ τὴν ἀμάθειαν τῶν
ἀπατηθέντων καθηγητῶν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπήγγει-
λεν ὡς γνώμας τοῦ Ἐγέλου, τοῦ Φίχτε καὶ τοῦ Le-
nôque μυρία παρατράγωδα, ἵνα γελάσῃ ἔπειτα ἐπὶ
τῇ εὐπιστίᾳ τοῦ ἡμετέρου συλλόγου, καταπιόντος
ταῦτα, ὡς ὁ Κρόνος ἐσπαργανωμένους λίθους ἀντὶ
παιδίων. Ὅπως δῆποτε μεγίστην χάριν ὁμολογοῦμεν
αὐτῷ, ὅτι οὐ μόνον τὴν γνώμην του διετύπωσεν εἰς
τρόπον σαφῇ καὶ ἀνεπίδεκτον πάσης ἀμυνομένης,
ἀλλὰ καὶ παρέπεμψεν εἰς ὑπομνήματα συγγραφεῖς, κα-
θιστῶν οὕτως εὐχερέστατον ὑμῖν ν' ἀποφανθῇτε, δι'
ἀπλῆς παραθέσεως τῶν κειμένων, τίς ἐκ τῶν δύο, ὁ
εἰσηγητὴς τοῦ ἡμετέρου ἀγῶνος ἢ ὁ καταγγείλας αὐ-
τὸν ὡς ἐπαναστάτην κατὰ τῆς ἐπιστήμης, κατεχρά-
σθη τὴν ὑμετέραν ἐμπιστοσύνην.

Εἰς μίαν μόνον ὑπολείπεται ν' ἀπαντήσωμεν μορ-
φήν. Ἐν τῇ ἐκθέσει ἡμῶν, ἀποβλέποντες πρὸ πάντων
εἰς τὸ ποῖον καὶ τὴν πλημμύραν τῶν σήμερον στιχο-
πλόκων, ἀπεφάνθημεν ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ μετα-
βατικὴ κατὰστασις, δι' ἧς διερχόμεθα, δὲν φαίνεται
κατάλληλος πρὸς ἀνάπτυξιν ποιήσεως ἀξίας τοῦ ὀνό-
ματος τούτου. Ἀλλ' οἱ κύριοι οὗτοι, ἀποκόψαντες ἐκ
τῆς ἀνωτέρω φράσεως τὸν χρονικὸν περιορισμὸν ἐπὶ
τοῦ παρόντος, παρέστησαν ἡμῶς ὡς μετ' αὐτῶν συμ-
περιλαβόντας εἰς γενικὸν ἀνάθεμα πᾶσαν τὴν ποίησιν

τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ δολόκληρον ἔθνος καταδι-
κάζοντας εἰς ποιητικὴν ἀφασίαν. Ἡ τοιαύτη τακτικὴ
δὲν εἶναι νέα· ἀπαραλλάκτως οἱ ἱερεῖς καὶ ὑπουργοὶ τοῦς
μόνην τὴν ἀθλιότητα αὐτῶν ἐλέγχοντας παριστῶσιν
ὡς ἀσεβοῦντας πρὸς τὰ θεῖα ἢ τὸ ἀνεύθυνον τοῦ βα-
σιλέως. Πρὸς ταῦτα ἀδύνατον εἶναι ν' ἀπαντήσωμεν
σήμερον, ὑπὲρ τὸ μέτρον ἤδη τὴν ὑμετέραν εὐμένειαν
καταχρασθέντες. Ἀλλ' ἂν ἡ κατ' ἀνάγκην ξηρότης
καὶ αἱ παραπομπαὶ τῆς ἀνωτέρω καλλιλογικῆς ἀνα-
κρίσεως δὲν ἐξήντηλσαν τὸ ταμεῖον τῆς ὑπομονῆς ὑ-
μῶν, τολμῶμεν, Κύριοι, νὰ ζητήσωμεν τὴν θυσίαν
μιας ἔτι ἐσπέρας, τῆς τοῦ προσεχοῦς Σαββάτου, ἵνα
ἐξετάσωμεν τὰ τῆς νεωτέρας παρ' ἡμῖν ποιήσεως καὶ
κατὰ πόσον ἡθεθήσαμεν πρὸς αὐτήν. Τελευτῶντες δὲ
τοῦτο μόνον προσθέτομεν, ὅτι ἂν ὄντως ἔχωσι ποιη-
τικὴν ἀξίαν οἱ σήμερον κατακλύζοντες ἡμᾶς στίχοι,
δικαίαν εἶναι τότε αἰεὶ ἐν τοῖς προλόγοις τούτων ἀραι-
τῶν ποιητῶν κατὰ τῆς πεζότητος καὶ ἀναλγησίας
τοῦ κοινοῦ πρὸς καλὰ ἔργα, καταβαίνοντα τὴν ἐπιού-
σαν τῆς βραβεύσεως ἄγνωστα καὶ ἄκλαυστα εἰς τὸν
τάφον. Ἄν δὲ πάλιν ὑποτεθῇ ἡ περιφρόνησις δικαία,
καὶ ἐν τούτοις θεωρηθῶσι τὰ τοιαῦτα στιχοουργήματα,
οὐχὶ ὡς ἐξαμβλώματα περιόδου ποιητικῆς στειρώ-
σεως, ἀλλ' ὡς γνήσια καὶ ὄριμα τέκνα τοῦ νεωτέρου
Ἑλληνισμοῦ, τότε πρέπει ἐξ ἅπαντος ν' ἀπελπισθῶ-
μεν καὶ νὰ ἐλεεινολογήσωμεν τὸν πατέρα τοιούτων
γόνων. Ἀλλ' ἐγώ, Κύριοι, οὔτε ν' ἀπελπισθῶ θέλω,
οὔτε ὑμᾶς ν' ἀπελπίσω. Ὁ μέγιστος τῶν φιλελλήνων
Σατωβριάνδος, ἐπισκεφθεὶς τὴν χώραν ἡμῶν κατὰ
τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀφοῦ λεπτομερῶς
περιέγραψε τὴν ἀθλιότητα, τὴν ἀμάθειαν καὶ τοὺς δου-
λικούς μῶλωπας τῶν τότε Ἑλλήνων, ἀντὶ ν' ἀπελπι-

σθῆ, ἐπιλέγει : «Φρονῶ ἐν τούτοις ὅτι πολλὴ ἀκόμη
»ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι λανθάνουσα μεγαλοφυΐα, καὶ
»ἐκ τῶν σπλάγχνων αὐτῆς θέλουσι γεννηθῆ καὶ πά-
»λιν οἱ διδάσκαλοι τῆς Δύσεως καθ' ὅλα.» Τοιαύτην
τρέφομεν καὶ ἡμεῖς περὶ ποιήσεως παρήγορον ἐλπίδα,
φρονοῦντες ὅτι χώρα ἣτις ἐγέννησεν Ὀμήρους καὶ Σο-
φοκλεῖς, καὶ εἶχε χθὲς ἀκόμη δημοτικὰ ἔσματα καὶ
Σολωμόν, δικαιούται νὰ περιμένῃ τοὺς ἐφαμίλλους τῇ
ποιήσει, εἰς τούτους ἐπιφυλάττουσα παρθένον τὴν
δάφνην καὶ ἀμείωτον τὸ ἱερὸν ὄνομα ποιητῆς.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

